

SÁMEDIGGI
SÄMITIGGE
SÄÄ'MTE'ĞĞ
SAAMELAISKÄRÄJÄT

OVDÂSVÁSTÁDÂSLII JÁ EETTISÁVT KILELIS SÄMIMADHÂŠEM TOIMÂPRINSIPEH

Tuhtiittum Sämitige čuákkimist 24.9.2018.

SISKÁLDÂS

Sämimađhâšem eettisij ravvui tárbu já tuávááš	3
Sämimađhâšem miäruštállâm	3
Sämmiliih uánihávt	3
Sämimađhâšem visio	6
Ovdâsvástádâslii já eettisávt kilelis sämimađhâšem toimâprinsiipeh	7
1. Sämmilij kulttuuräärbi áárvu já riggoduv tubdâstem já kunnijättem	7
2. Sämmilii kulttuuräärbi suojâlem já ton toollâm eellimvuáimálâžžân puáttee suhâpuolváid	8
3. Puoh uásipeelijd hiäđutteijee ohtsâšibárdâs já oovtâstpargo	9
4. Sämimađhâšem čuolmâsajeh já toi huámmášem já rievđâdem	10
5. Sämimađhâšem posiitiivliih vaikuttâsah sämiaalmugân, sii kulttuurân sehe pirrâsân	15
6. Sämimađhâšem ovdâsvástádâslâš já eettisávt kilelis markkânistem já mađhâšemviestâdem	19
7. Ollâtásásiih mađhâšeiijeefeerimeh – kvaliteetvisásmittem	21
Lahtostiätuvuárháh:	
1. Eettisijn ravvuin kevttum terminologia	23
2. Sämimađhâšmân lohtâseiije lahâasâtem, aalmugijkoskâsiih sopâmušah já julgâštusah	37
3. Käldeeluvâttállâm	74

Sämimađhášem eettisij ravvui tárbu já tuávááš

Sämikulttuur symboleh láá Suomâst rahtum pyevtittâssân já oovdânpuohtum sämmilâšvuodáin ávhástellee maadhâšmist jo iheluvviđ. Sämikulttuur pyevtittâssân ráhtim lii meid kuhháá lamaš sehe ulguupiälái meridem já olášuttem. Ulguupiälái tooimâst pyevtittâssân rahtum já/tâi oovdânpuohtum sämmilâškove lii táválávt kukken puigâ sämmilâšvuodâst. Sämmilâšvuodáin ávhástellee maadhâšmist tiettum já vijđáht levânâm puástu já primitivisistum sämmilâškove vierráámuu tááhust luávkká já/tâi tingâstít sämisiärváduv. Taat almolávt já ain uđđâsist oovdânpuohtum puástukove já puástutiäđu levâttem häittid sehe sämisiärváduv já sämikulttuur eellimvuáimálâšvuodâ.

Sämikulttuur lii puohnâssân uáli riges já maangâhámásâš kulttuur, mon ohtâ tehálâš identiteet čäittee lii sämimááccuh. Sämimááccuhist lii hirmâd stuorrâ merhâšume sämikulttuurist. Sämimááccuh kevttim asâttâleh čälimettum noormah, maid sämmiliih nuávditteh. Eromâšávt sämmilâšvuodáin ávhástellee maadhâšmist sämmilâšvuodâ pyevtittâssân ráhtim já oovdânpyehtim lii mangii kuávdásmittum eidu sämimááccuhân tâi sämimááccuh hámásii mááccuhân, mon vievâst mađhâšempuohtust láá viggâm ráhtiđ "sämmilâš", laš-uv koččâmuš talle mainâsijn tâi eres mađhâšempalvâlusâin. Sämimááccuhist lii-uv šoddâm sämimađhášem vuosâsajasâš identiteet čäittee. Sämmilâšvuodáin ávhástellee maadhâšmist sämimááccuh kulttuurliih koodih já merhâšumeh láá kuittâg vájaldum já/tâi kuodđum huámmâšumettáá já tast lii rahtum kuárus siäluttes roolipiivtâs.

Vâi puáhtá turviđ sämisiärváduv já sämikulttuur eellimvuáimálâšvuodâ, te sämikulttuur oovdâsvástádâslâš já eettisávt kilelis pyevtittâssân ráhtim já oovdânpyehtim sämimaadhâšmist kalga tábáhtuđ sämisiärváduv iävtuiguin já vuolgâsoojijn sämmilâšvuotân vuáđuduvvee mađhâšem häämist. Eettisij ravvui ulmen lii meid toohâđ máhđulâžžân oles sämisiärváduv mutâ eromâšávt mađhâšem ulguupiäláá aalmug kulttuur hárjuttem tienuuvt, ete mađhâšem ij vaikuttiččii sämisiärváduv tâi ton ovtâskâs jeessân kulttuurárbán tâi kulttuurlattiimân negatiivlávt eenâb ko uccâ meerijn.

Sämimađhášem iberduvoo taan ohtâvuodâst maadhâšmin, mast sämikulttuur vyeimivarijguin ávhástâlmáin pyevtitteh mađhâšempalvâlusâid já fäalih taid finnodâhtoimâlij agâiguin. Tot puáhtá leđe **sämmilâšvuotân vuáđuduvvee mađhâšem**, mast sämisiärváduv ulmuuh tuáimih mađhâšemiäláttâs hárjutteijen, tâi **sämmilâšvuodáin ávhástellee mađhâšem**, mast sämisiärváduv ulguubeln puáttee mađhâšemiäláttâs hárjutteijeeh já eres mađhâšemuáimeeh ávhásteleh sämikulttuurân lohtâseijee já/tâi čujotteijee elementijguin mađhâšempalvâlusâin olmâ ohtâvuodâttáá sämisiärvádâhân.

Sämmiliih uánihávt

Sämmiliih láá EU áinoo **algâaalmug**. Sämieennâm ađai **Sápmi** ađai **Säämi** ađai **Sää'mm**¹, luávdá sämmilij asâttem váimuskuávlun neelji staatâst nuuvt ete tot uulât vijđes kuávlun rasta Taažâst, Ruotâst, Suomâst já Ruošâ Kuáláduvnjaargâst. Suomâst **sämmilij päikkikuávlun** kuleh ollásávt lánuduv, Aanaar já Ucjuv kielah sehe Suáđigil kiellâst ton taveuási (Vuáču siijdâ kuávlun ađai Laapi palgâs kuávlun).

Suomâst sämmilij kulttuur, mielidi luhâmáin sehe materiaallii já immateriaallii kulttuuräärbi, kulá sämmilij **vuáđulavvái**² (17.3 §) syeijejum kulttuurháámán já sämmilij vuáđulaavâ 121 § 4 momentist uáivildum

¹ Sämieennâm lii orjâlâškielân Sápmi, anarâškielân Säämi já nuorttâlâškielân Sää'mm

² Finlex, *Suomen perustuslaki 11.6.1999/731*, <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

sämikielân já kulttuurân kyeskee jiešhaaldâšmân.³ Suomâst **Sämitigge** oovdânpuáhtá sämmilij virgálij uáinu.⁴ Sämitigge oovdâst sämmilijd pargoidis kullee aašijn nuuvt aalmuglávtt ko aalmugijkoskâsávt-uv.⁵ Keevâtlávtt stuorrâ uási Sämitigge aalmugijkoskâsijn oovdâstmijn olášuvá kuulmâ eennâm Sämitiigij já Ruošâ sämiseervij oovtâstpargo-orgaan ađai Säämi parlamentaarlii rááđi (SPR) peht.

Sämmilii tuávádâhmaailmist iä iärut ulmuu, luándu já kielâ nubijdis. Sääni Sápmi meerhâš Sämieennâm lasseen meid sämmilii ovtâskâs olmožin já Säämi aalmug sehe sämikielâ. Sämikielâ spejâlist pirâstíttee ellee já iäluttess luándu vuáđulii já tárkkilis tubdâm já ulmuu já luándu aldassii já tárkká čovdâččum vuáruvaikuttâs. Luándupiirâs, kulttuuripiirâs, sosiaallâš piirâs já kielâpiirâs hámmeje ubâlâšvuodâ, pirâstuávâduv, mon kalga tarkkuđ ohtân ubâlâšvuottân, tastko toh vaikuttess nubijdis.⁶

Oles sämikuávlust love sämikielâst sárnuh vala oovce kielâd. Suomâst tain sárnuh kulmâ: anarâškielâ, nuorttâlâškielâ já orjâlâškielâ. Sämmiláid sii kulttuur suojâlem lii eromâš tehálâš. **Sämikulttuurân**⁷ kuleh eereeb iärâsij sämikielâ, sämmilâš kulttuurâri, kulttuurologospyehtimeh, sämmilâštaaidâ, sämmilij ärbivuávâlâš tiätu, sämmilâš luándukoskâvuotâ, ärbivuáváliih sämi-iälâttâsah já tai táálâš hárjuttem häämih siämmâst ko eres sämmilij algâaalmugin hárjuttem kulttuur täävih já häämih. Tienuuvt ovdâmerkkân sämikielâ, mainâseh, muusik sehe sämikulttuur puoh pyeremusávt uáinojeijee symboleh tego sämimááccuheh já sämityeji láá aldassii ohtâvuodâst eereeb iärâsij ärbivuávâlâid sämi-iälâttâssáid já hámmeje iäruthánâá ubâlâšvuodâ, mon jyehi uásisyergi taarbâš nube vâi siäilu eellimvuáimálâžžân já taha máhđulâžžân sämikulttuur siäilum, ovdânem já sirdem puáttee suhâpuolváid. Jis ovdâmerkkân ohtâ kulttuur uásisyergi láppoo teikâ ton toimâkuávlun rájâšuvá, te taah vaikuttâsah tobdojeh tállân nube saajeest.

Sämmilii ohtsâškodeest **ärbivuáválii iälâttâs** já kulttuur koskâsâš ohtâvuotâ lii te tehálâš. Eennâmkevttimân lohtâseijee iälâttâsah hámmeje materiaallii vuáđu sämmilij kulttuurân já identiteetân já paijeentuáliih sämmilij päikkikuávlun eellimvuáimálâšvuodâ, sämikielâ, ärbivuáválii tiäđu, luándukoskâvuodâ, sämikulttuur siärvuslâšvuodâ já sämityeje.⁸ Sämmilij ärbivuáváliih iälâttâsah láá puásituálu, kuálâstem, miäcâstem, luándupyevtittâsâi nuurrâm, sämityeji⁹ já ucesiähá eennâmтуálu sehe toi moodeern hárjuttem häämih. Ärbivuáváliin sämi-iälâttâsâin puásituálu tuáimá ain ohtân sämikulttuur tehálumos nurkkekeđgin já tot fáálâ toos, ete tuáriskuávlun pish assum, eromâš tehálâš pargomáhđulâšvuodâid sehe kulttuurlávtt eellimtehálii kielâaareen já materiaal eereeb iärâsij pihtâsij, kietâtyeje já purrâmuškulttuur várâs. Sämiadhásem kulâ ärbivuáválii sämi-iälâttâsâi táálâš hárjuttem haamijd ucesiähá, ovdâsvástâdâslâš já eettisávt kilelis iälâttâssân. Sämmilij ärbivuávâlâid iälâttâssáid čovgâ lohtâseijee uđđâ iälâttâshäämih láá merhâšitteeh sämikulttuur eellimvuáimálâšvuotân já toh tuárjuh sämikulttuur siäilum, ovdânem já sirdem suhâpuolvâst nuubân.¹⁰ Tondiet lii eromâš tehálâš heiviittid ohtân ärbivuáválii iälâttâsâi já sämiadhásem táárbuid, ovdâmerkkân eennâmkevttim uásild. Eellimvuáimálâš sämmilij päikkikuávlun váátá meid tom, ete ton ässeeh láá tiervâseh já vajeh pyereest, mii váátá eellimvuáimálii sämikulttuur sehe tuárvi pargomáhđulâšvuodâid.

³ Sämitigge (2017), *Saamelaiskäräjien lausunto saamelaiskulttuurin hyödyntämisestä Lapin ammattikorkeakoulun koordinoimasta "Our Stories - the business of using Storytelling to draw people in" -projektissa*, Dnro: 113/D.a.9/2017

⁴ Laahâ sämitiggeest (974/1995), 5 §

⁵ Laahâ sämitiggeest (974/1995), 6 §

⁶ Sämitigge (2006), *Saamelaisten kestävän kehityksen ohjelma 2006*

⁷ Kulttuur miäruštállâm lii prinsiiplávtt uáli hästee. Sämikulttuurmiäruštállâm lii almolávtt kevttum kulttuurmiäruštállâmij huámâšitteht viijâdâsub já maangâhâmâsub.

⁸ Sämitigge (2017), *Saamelaiskäräjien lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2018*, 27.9.2017, Dnro:392/D. a. 4/2017

⁹ orjâlâškielân *duodji*, anarâškielân *tyeji* já nuorttâlâškielân *tueji*

¹⁰ Sämitigge (2015), *Saamelaiskäräjien lausunto hallituksen esityksestä ILO 169 -sopimuksen ratifioimiseksi (HE 264/2014)*, 26.1.2015, Dnro: 35/D.a.4/2015

Taan äššikirjeest, ko kiävttoo terma **eettisávt kilelis sämimađhášem**, te čujottuvvoo maadhášmân, mii ana sistees sosiaallii, kulttuurlii, ekologâlii já ekonomâlii killeelvuodâ lasseen sosiaallii, kulttuurlii, ekologâlii já ekonomâlii kyeddimnaavcâ huámmášumán väldim páihálii tääsist. Sosiaallâš, kulttuurilâš, ekologâlâš já ekonomâlâš killeelvuotâ kolgâččij leđe vuolgâsaijeen puoh maadhášmân lohtâseijee tooimâin. Sämikulttuuráin ávhástállâm maadhášmist ij lah kilelis vuáđu alne, jis ohtâ-uv tain kilelis ovdánem elementijn páácá olášuuhánnáá. Sosiaallâš, kulttuurilâš, ekologâlâš já ekonomâlâš kyeddimnahcâ lii páihálávt vaikutteijee äšši, mii taan äššikirjeest kiedâvuššoo vuolgâsajasávt sämikulttuur siäilum, ovdánem já luándulii sirdem máhđulâžžân tahhee uáinust já mon kolgâččij ain väldid huámmášumán já merikoskâsávt tärhistid puoh tooimâst, mii lahtoo maadhášmân.

Taah **sämimađhášem eettisiih ravvuuh** kyeskih vuosâsaajeest sämisiärváduv ulguupiälái tuáimei hárvuttem sämikulttuur pyevtittâsân ráhtimân já/tái oovdânyehtimân mađhášemsyergist sehe mađhášemmarkkânistmân já - viestâdmân. Váldu-ulmen lii sämmilâšvuodâin ávhástellee mađhášem lopâttem sehe sämmiláid kyeskee mađhášem peht levâneijee puástutiáđu meddâlistem. Oles mađhášemsyergi kalga prinsiiplávt viggâđ toos, ete puoh sämimaadhášmân lohtâseijee tooimah tuárjuh sämikulttuur siäilum já ovdánem tienuvvt, ete tom puáhtá sirded eellimvuáimálâžžân puáttee suhâpuolváid taggaar häämist, mon sämmiliih tubdâsteh já tobdeh, ete lii sii jieijâs. Eereeb iärásij táálâš kulttuurij homogenisistum, moodeern eellimtäävi, kuhháá jotkum meddâlvarrim já sämmilij vuoigâdvuodâi olášuuhánnáávuodâ tiádu vyelni sämikulttuur lii raše já ton siäilum, ovdánem já luándulâš sirdem suhâpuolvást nuubán ij killáá lase ulguupiäláid hemâdâsâid. Taam tiet oles mađhášemsyergi kalga kiddid eromâš huámmášume toos, ete maht já mon vijđáht almos tääsist mađhášem puáhtá olášuttiđ ovdâsvástádâslávt já eettisávt kilelis vuovijn sämmilij päikkikuávlust. Toos lasseen sämmilâšvuotân vuáđuduvvee mađhášem kalga tábáhtuđ sämmilij vuolgâsoojijn sämikulttuur eellimvuáimálâšvuodâ tuárjumáin já oovdedmáin.

Oles mađhášemsyergi kalga oovtâst puoh kevttimnáál orroo vuovijguin **turvid** meid herkis, arktâsii já čovgâdávvt kulttuurân čonnum **luándupirrâs siäilum puáttee suhâpuolváid**. Jis ij lah ohtsâš ibárdâs sämikulttuur já toos čovgâdávvt kullee luándu mittedmettum áárvust já ton jiegâlii äärbi rigesvuodâst já puoh taam siäilum tehálâšvuodâst, sättih Laapi tehálumoseh mađhášemveeltah hiájusmuđ. Sämmilij päikkikuávlum mađhášemveeltah láá putes luándu, sämikulttuur, ärbivuáváliih iäláttâsah tego puásuituálu sehe jávuttemesvuotâ. Sämmilâšvuotân vuáđuduvvee maadhášmist kolgâččij vuáijuđ puigâvuotân, áinoošlajâsâšvuotân já kvaliteetân, ij tuše miärán, kuás mađhášem ij tušijtiet lasseet herkis luándu nuuhâm.

Sämmiláid kyeskee tuodâlii tiáđu lasettem já sirdem meid mađhášemsyergi peht lii eromâš tehálâš. Sämikulttuur siäilum eellimvuáimálâžžân oovded meid Laapi mađhášem ovdánem. Tai aašij ovtâstitem nuvvt ete tot hiáđut kuohtuid uásipeelijd lii máhđulâš, mutâ tot váátá oovtâstpargo, tiáđu lasettem sehe uđđá vuáruvaikuttâsvuovij já -kanavij kavnam mađhášemsyergi já sämikulttuur haldâšeijei kooskâst. Eettisávt kilelis sämimađhášem ovdánem iähtun lii vijđes ohtsâštoimâ, mii vuáđuduvá maangâikoskâsii ibárdâsân já kunnijátmân. Vuosâsajasâš vuolgâsaijeen lii, ete sämmiliih, sämmiliih mađhášemirätteijeeh já eres mađhášemsyergi áámmátulmuuh miäruštâlâččii já iberdiččii ovdâsvástádâslii já eettisávt kilelis sämimađhášem siämmáánáál.

SÄMIMADHÄSEM VISIO

Sämmiliih láá ohtâ aalmug neelji staatâ kuávlust já sämmilij siärvuslášvuotâ lii noonâ. Sämiikulttuur áárvustanneem lii lasanâm já Suomâ lii tiävdám aalmugijkoskâsijd kenigâsvuodâs Suomâ já Euroop Union áinoo algâaalmug kuáttá. Sämmiliih eelih eellimvuáimálie, oovtviärdásii, sämiikulttuur já pirrâs kunnijättee eellimpirrâsist. Sämmilij ärbivuáiválieh iälättâsah, puásuituálu, kuálástem, miäcástem, nuurrâm já kietâtyeji láá eellimvuáimálieh já kannattetteeh já taid hárvutteh ärbivuáiválieh kulttuurlij vuovij miäldásávt. Ärbivuáiválieh iälättâsâi paaldâst uđđâ iälättâsah tego ovdâsvástádâslâš já eettisávt kilelis sämmilášvuotân vuáđuduvvee mađhâšem tuárjuh ärbivuáiválieh iälättâsâi kannattetteevuodâ¹¹ já ovdedeh pargolášvuodâ páihálávt. Sämmilij päikkikuávlun lii tobdos putes já maangâhámásii luándustis já sämmilij luánduáárvuid kunnijâteeh puoh tuáimeh uásild. Kuávlun luándu uhkedâm luonnim lii kepidum.

Sämmilij päikkikuávlun sundešum mađhâšem lii háldejum. Mađhâšeihei meeri juátkojeijee lassaanmist šoddâm hástuseh láá čovdum, mađhâšem toimâ lii vakšum já puástulattiimij čuávumušah olášuttojeh. *Ovdâsvástádâslie já eettisávt kilelis sämimađhâšem toimâprinsiipeh* -ravvuid nuávditteh. Sämiimađhâšem lii olesváldálávt ovdâsvástádâslâš já eettisávt killeel já eromâšávt luándu killám váldoo huámmášumán. Mađhâšesyeergist lii positiivlâš rooli tuotâvuodâlieh sämmilâškovve leevâtmist já leevvânmist pirrâ maailm. Sämmilášvuotân vuáđuduvvee mađhâšem toorjân lii sämimađhâšem ravvimkuávdáš, kost sierâ tuáimeeh finnejeh sämiimađhâšmân já sämiikulttuuráin áhvástâlmân lohtâseihei ravvim. Kuávdáást jyehih meid sämmiláid já sämiikulttuurân lohtâseihei tuotâvuodâlieh tiäđu já sämmilij, sii kulttuur já eromâšávt pirâstitee luándu kunnijättee lattimravvuid, moh láá čuosâttum mađhâšeihei já mađhâšemuáimeid sehe tiäđu eettisávt kilelis vuovijguin tuáimee sämmilij mađhâšemuáimein. Sämiimađhâšem ravvimkuávdázân láá väridum fastâ toimâresurseh staatâ budjetist. Prinsiiplávt ovdâsvástádâslâš já eettisávt kilelis mađhâšem kunnijât já áárvust sämiikulttuur vuáđudeijee jiešvuovijd, oovded sämmilij já sämmilij päikkikuávlun pyereestvaijeem sehe taha máhđulâžžân sämiikulttuur siäilum já ovdânem. Sämiisärváduv argâ já juhleh sehe sämmilij päikkikuávlun eennâmkevttim láá pyereest ohtânheiviittum mađhâšmáin tienuuvt, ete sämmilij vuogâdovuodâh já kulttuur váldojeh huámmášumán já taid kunnijâteeh. Ekonomâlâš hiätu, mii puátá sämmilij päikkikuávlun mađhâšmist, juáhâs täsivávt meid vuogâdovuodâ omâsteijeh.

Sämiimađhâšem nurkkekedgin lii tot, ete sämiikulttuur pyevtittâssân rähtim já oovdânpyehitim vuáđuduvá **noonâ ohtâvuotân já ovdâsvástádâssân eidu ton sämiisärváduv sehe toi sämisuuvâi já/tâi siijdâi kuáttá**, moi kulttuur já/tâi ärbivuáiválvávt assum kuávluid/navdâšemkuávluid mađhâšepyevtittâssâst kevttih já/tâi oovdânpyehit. Sämmilij já sämiikulttuurist lii **aktiivlâš, jieijâs árvumaailm miäldásâš rooli mađhâšmist** já sämmilij, sämiikulttuur já sämiikelâ kevttim passiivlâš rekvisiittân, páihálâš ivnen tâi eksootlâš já primitiivlâš objektin, mii lii lyevejum kulttuurlii ohtâvuodâstis, lii jioskâm.

OVDÂSVÁSTÁDÂSLIE JÁ EETTISÁVT KILELIS SÄMIMADHÄSEM TOIMÂPRINSIIPEH

TOIMÂPRINSIIP 1: SÄMMILIJ KULTTUURÄRBI ÁÁRVU JÁ RIGGODUV TUBDÄSTEM JÁ KUNNIJÄTTEM

Sämmilij kulttuurlii luávkááhánáávuodâ kalga tubdâstid já tom kalga kunnijättid. Sämiikulttuur puoh maangâhámásâšvuodâstis kulá kollektiivlâvt sämiisärvádâhân já ton jesánâid. Sämmilij vuogâdovuodâ jieijâs identiteet já kulttuurärbi oomâstmân já haaldâšmân kalga prinsiiplávt kunnijättid já suojâlid. Ko sárnuh sämiimađhâšmist te kalga eromâšávt mušteđ, ete sämmiliih láá algâaalmug neelji staatâ kuávlust já sij jyehih

¹¹ Sämitigge (2017), *Saamelaiskulttuuriosio Lapin maakuntaohjelmassa 2018 – 2021 (Lappi-sopimus)*, 29.8.2017, Dnro:370/D.a.5/2017

uási sámmilii materiaallii já immateriaallii kulttuurárbist, mast sij kyeddih kollektiivlii ovdásvástádás. Taan tiet sámmilii kulttuurarbijn ávhástálmist maadhásmist iä pyevti ohtuu meridiđ Suomást. Tondiet lii tehálás meid mušteđ, ete puástulattiimeh, moh lahtojeh sámkulttuur pyevtittássân ráhtimân já oovdánpyehtimân, vaikutteh viiđásubboht ko tuše Suomân. Sámmilij jieijás kulttuur omástem- já haldášemvuoigâdvoođá pirrádâhân kulá puoh tot, maht sámmilijđ já/tâi sámmilij kulttuurárbi ráhtih pyevtittássân, kevttih já/tâi oovdánpyehtih sierálágán maadhášempyevtittássân mieldi luhámáin kuvviđ, logoid já sámielâ.

Sámmiliih oovtást miáruštáleh sámkulttuur já toos lohtásejee kulttuurolgospyehtimijđ sehe merideh kollektiivlávt ton kiávtust já kiávtu raajijn. Suomást almos linjimijn meerrid Sámitige lasseen Nuorttâlij sijdâčuákkim¹² tain tábáhtusâin, ko ášši kuáská nuorttâlij kulttuurân. Sámkulttuur lii heterogenisáš, riges já maangâhámásáš. Tondiet sámkulttuuráin ávhástállám prinsipiijn maadhášemsyergist merideh oovtást Sámitiggijn já Nuorttâlij sijdâčuákkimáin eidu toh sámsiärváduvah, sámsuuvah já/tâi siijdah, moos koččámušást orroo sámkulttuur pyevtittássân ráhtim já/tâi oovdánpyehtim maadhásmist vaakut tâi puáhtá vaikuttiđ. Táárbu mield sámmilii kulttuurárbán kyeskee viiđásub kollektiivliijn maadhášemsyergi linjimijn suápih Säämi parlamentaarlii rááđi peht.

Jis sámmilij kulttuurárbi pyevtittássân ráhtimist já/tâi oovdánpyehtimist šaddeh čuolmah, te taid kalga viggâđ kiedâvuššâđ já ráđádállâđ kollektiivlávt eidu ton sámsiärváduv, suuvâ já/tâi siijdá siste, mon kulttuur uásisyergi tiettumháami pyevtittássân ráhtimist tâi oovdánpyehtimist maadhásmist čuolmâ tâi ruossâlâsvuotâ lii. Čuolmâid viggeh kiedâvuššâđ táárbu mield oovtást Sámitiggijn, Nuorttâlij sijdâčuákkimáin já/tâi Säämi parlamentaarlii raáđijn.

Vuosásajasiih čuosáttáhuávuuh¹³: Sámitigge; Nuorttâlij sijdâčuákkim; oles maadhášemsyergi Visit Finlandist jáviltáasi maadhášemiráteijeje; sámkulttuur siskáldás ráđádálmij uásild áššiomáháá sámsiseervih, suuvah já siijdah táárbu mield oovtást Sámitiggijn já/tâi Nuorttâlij sijdâčuákkimáin, Säämi parlamentarlâš rááđi, sámsiseervih Suomást, Ruotást, Taažást já Ruošást, Suomâ staatâ, puoh virgeomáhâšpeleh sehe poolitliih merideijeh

TOIMÄPRINSIIP 2: SÄMMILII KULTTUURÄRBI SUOJÄLEM JÄ TON TOOLLÄM EELLIMVUÄIMÄLÄŽŽÄN PUÄTTEE SUHÄPUOLVÄID

Kulttuurmaadhášem, mon ohtân vuáđustássân lii páihálie kulttuur pyevtittássân ráhtim väi maadháseijeh finnegeh feerimijđ, lii ain táválub. Talle uhken lii, ete tingástiteh páihálie kulttuur já ärbivyevi lijkás palváliđ tuše ekonomálijđ ulmijđ, já ton merhášume páihálie siärváduv paijeentuállen láppoo. Talle tot meid jotelávt moonât puigâvuođás. Maadhášem, mii lii eettisávt kilelis vuáđu alne, váldá huámmášumán páihálie aalmug táárbuid já kunnijät páihálie kulttuur páihálie siärváduv eellimvyeimi vuáđđun já jieğálie válduomádâhhân.¹⁴

Ko kuávlulii kulttuurist ráhtih pyevtittásâid tâi palválusâid, te kalga mušteđ, ete **kuávluláš kulttuur lii uási jyehi kuávlust ässee ulmuu jieijás priivaat eellim**. Maadhášemtoimâ já oovtástpargoviärmáduvah kalgeh tondiet väldiđ huámmášumán meid páihálijđ ulmuid, väi puáhtá sárnuđ kulttuurlii já sosiaallii tááhust ovdásvástádáslii finnodâhtoomást.¹⁵ Toid ulmuid, kiäh halijdeh pissoođ maadhášemsyergi ulguubeln, kalga

¹² Finlex, *Kolttalaki*, 24.2.1995/253, <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950253>

¹³ *kj.vuosásajasi čuosáttáhuávu* (su. *ensisijainen kohderyhmä*) tärkkilub čielgiittäš *terminologia* -lahtosvuárhást

¹⁴ Sámitigge (2007), *Lausunto Lapin matkailustrategialuonnoksesta*, 13.6.2007, Dnro: 362/D.a.5 /07

¹⁵ Sámitigge (2007), *Lausunto Lapin matkailustrategialuonnoksesta*, 13.6.2007, Dnro: 362/D.a.5 /07

tähidiđ toos iävtuid nuuvt, ete taheh máhđulázzân sii kulttuurân čonnum taavijd já tooimáid tienuuvt ete mađhâšem ij eenâb ko uccâ meerijn hiäjusmit taid máhđulášvuodâid.

Sämikulttuur kulá kollektiivlávť sämisiärvádâhân já ton jesânáid. Jis ij lah eellimvuáimálâš já luándulávť sirdâšuvvee kulttuur, te ij lah meid ton kulttuurân vuáđuduvvee puigâ kulttuurmađhâšem. Vuosâsaajeest kalga turviđ sämikulttuur já ton jieškote-uv tiettumhaamij siäilum já ovdánem eellimvuáimálâzzân puáttee suhâpuolváid luándulii sirdâšum peht.

Sämikulttuurân kuleh meid ennuv täävih já vyevih, maid ij taarbâš čielgiđ kulttuur ulguupiäláid ulmuid. Puoh kulttuurologospyehtimijd iä meid haalijd adeliđ mađhâšem kiävtun. Taah miäradâsah ráhtojeh kollektiivlávť ton sämisiärváduv, suuvâ já/tâi siijdâ siste, moos toh kulttuurologospyehtim uásisyergih kyeskih, maid halijdeh kyedđiđ tuše ton sämi- já/tâi suhâsiärváduv tiätun teikâ mađhâšem ulguubeln. Talle kalga väldiđ huámmášumán meid Sämitige já/tâi Nuorttâlij sijdáčuákkim almoliđ linjimijd sehe Säämi parlamentaarlii räädi linjimijd moh kyeskih viijđásub sämmilii kulttuuräärbi kiävtun.

Vâi sämikulttuur jotkum já sirdem puáttee suhâpuolváid tábáhtuvá luándulávť já ulguupiälááš hemâdâsâittáá, te mađhâšemsyergi kalga raijiđ toomâs tiätukuávloid já/tâi -kiäinoid tienuuvt, ete tot ij hettii jyehipiäiválii kulttuur hárvuttem já/tâi sirdem. Mađhâšemsyergi palvâlusâst orroo aalmug já mađhâšemsyergi ulguupiälááš aalmug iäru kalga pyehtiđ uáinusân meid mađhâšeiđ. Mađhâšeiđeh kalgeh vuosâsaajeest kunnijättiđ **páihálii sämiaalmug priivaatvuodâ raajijd já syeje. Eromâš huámmášume kalga kiddiđ laavâ suoijim päikkiráávhuh rikohánáávuotân. Päikkiráávhuh pirrádâhân kuleh meid šiljoost orroo puásuiäiđih.** Puásuituálu kalga meid tähidiđ **kuáttumráávhuh pirrá ive**¹⁶. **Kuáttumráávhuhin** uáivilduvvoo puásuituálu adelum máhđulášvuotâ hárvuttiđ iäláttâsâs nuuvt, ete iä lah stuárráábeh puásuituálu ulguupiälááh hemâdâsah, tego ovdâmerkkân eres kuáttumkuávluin tábáhtuvvee ulmui toimâ. Meid **čaggeráávhuh** kulá kuáttumráávhuh. Čaggeráávhuhin uáivildeh tom, ete puásuičage ij uážu hettiiđ teikâ toho ij uážu moonnâđ čage omâsteijee tâi čaggekode lovetáá. Keevâtlávť čage ij uážu aldanid lovetáá ovdâmerkkân moottorkiälháin, penuvráidoin ijge meid čuoigân. Toos lasseen kalga mušteđ, ete pygálysäiđih, puásuikámpáh sehe tiätusajeh luándust, tego ovdâmerkkân pocui piemmâmsajeh, láá mađhâšemsyergi ulguupiälái ulmui pargosajeh, kuus ij pyevti lovetáá moonnâđ ovdâmerkkân pargotorvolášvuotâsuujâi tiet. Eromâšávť kyeddimsajeh kalga kyedđiđ mađhâšem ulguubel já kiidâ kyeddimäigi kolgáččij aabâs rávhuiduttiđ ijge ohjelpalvâlusâid koolgâ ornid kyeddimkuávloid, jis äššiomâhááh puásuituálleeh já/tâi palgâs iä jiejah tom iävtut já/teikâ loppeed. Meid sämmilij juhâkuálástemkulttuuriñ aassâmsaje riddo lii uási aassâmpirráduv. Ovdâmerkkân Tiänu já ton uálgijuuvâi ridoh, moh láá válduosiñ juhâpiällá priivaatenâmij peht, láá uási päikkisaje šiljopirráš já maid kolgáččii tondiet rávhuiduttiđ mađhâšem ulguubel páihálijđ sämmilijđ utkevuogâdvuodâid nuávdiťmáin já kunnijâťmáin¹⁷. Mađhâšemsyergi kenigâsvuotâ lii pyehtiđ taam mađhâšeiđi tiättun.

Šiev täävi miäldásávť eromâšávť mađhâšemsyergi ulguupiäláá ulmuu ij pyevti kohtâliđ uáinámuššân, rekvisiittân teikâ objektin. Eromâš huolâláš kalga leđe čuovâkuvvim já/tâi eres vuorkkim háárán, mii čyeccee mađhâšemsyergi ulguupiäláá priivaatulmui. Sämimááccuhân kárvudáťťâm ulmuu, kote ij lah njuolgist mielđi mađhâšemsyergi palvâlusâst, kuvvim kalga ain prinsiiplávť vuáđuduđ kuvvim čuosáťťuv mieđeetmân. **Mađhâšemsyergi ulguupiälááh ulmuuh iä keevti sämimááccuh mađhâšeiđi várás.** Jis kove teikâ eres vuorkkimháämi čuosáťťâhân halijđum olmooš piettâliđ, te suu táátu kalga kunnijättiđ. Jis ovdâmerkkân

¹⁶ kj. *kuáttumráávhuh* (su. *laidunrauha*) sehe *čaggeráávhuh* (su. *tokkarauha*) terminologia -lahtosvuárhást

¹⁷ kj. *juhâriđdoráávhuh* (su. *jokirantarauha*) tárkkilub čielgiťťâs *terminologia* -lahtosvuárhást

ohtâ-uv olmooš lii kevtihánnáá sãmimááccuh, ko sun ij haalijd leđe mađhâšeijee kamera čuosâttâhhân, te taat ohtâ-uv olmooš lii liijkás.

Oskoldâh já ton sierâlagán hártuttem hámmih láá ain persovnlíih, priivaatvuodâ syeje pirrádâhân kulleeh já tienuuvt ain kuvvim čuosâttâhhân orroo mietâmâš várásiih. Kirholii oskoldâhân lohtâseijee tilâlâšvuodah, tego heejah, hävdimem, rippâjuhleh teikâ västideijee kollektiivliih tábâhtusah, kalga kyeđđid čuovâkuvvim ulguubel, jis ij lah ton sãmisiärváduv sierâ lope. Sämmilii jiegâlii ärbivuáhán kullee kulttuuräärbi kuáttá kalga čäitid šiev täävi sehe laavâ vaattâm kunnijättem.

Lii pyeri anneeđ mielâst, ete mađhâšeijei ”meccikuávu” lii páihálii sãmialmug päikki já mangáid meid äigápuáđu já/tâi jiešráđálii táluválu käldee eres ko mađhâšem peht. Veikâ luándust ij ain lah uáinojeijee merkkâ tast, ete tobbeen liččii jottáám, te sämmilij päikkikuávlust ij lah saje, mast ij liččii sämmilâš nommâ já miinii iveáigán lohtâseijee kulttuurân čonnum kiävttu já/tâi merhâšume.

Vuosâsajasiih čuosâttâhjuávuh: Sämitigge; Nuortâlij sijdâčuákkim; oles mađhâšesyergi Visit Finlandist jäviltäási mađhâšemerätteijei, sämmilij päikkikuávlun puáttee mađhâšeijeeh, servikodeh

TOIMÂPRINSIIP 3: PUOH UÁSIPEELIJ HIÄĐUTTEIJEE OHTSÂŠIBÁRDÂS JÁ OOVTÂSTPARGO

Sãmimađhâšem kalga vuosâsajasávt torjuđ sãmikulttuur siäilum eellimvuáimálâžžân puáttee suhâpuolváid. Sãmikulttuur eellimvuáimálâšvuodâ sehe mađhâšempyevtittâs puigâvuodâ tähidem tiet kalgeh sãmimađhâšempalvâlusah leđe **sämmilâšvuotân vuáđuduvvee mađhâšem** adai vuáđudud olmâ tiätun já puigâvuotân. Tondiet sämmiláid já sãmikulttuurân lohtâseijee mađhâšemtoimâid já palvâlusáid kalga väldid äššitobdee já ovdâsvástádâslávt já eettisávt kilelis vuovijguin tuáimee sämmilâšpeelijn.¹⁸ Návt tähideh rehelâš já puigâ mađhâšemfiaráán já feerim meid mađhâšeijeid.

Sämmilij päikkikuávlun puáttee aalmugliih já aalmugijkoskásiih mađhâšeijeeh sehe puoh sämmilâšvuodáin ávhástellee mađhâšmân lohtâseijee peleh kalgeh iberdiđ, ete sij láá ain kyessin kuávluin, moid lahtojuh maangah sierâlagán kulttuurân čonnum täävih, maid kalga prinsiiplávt tubdâstid já maid kalga kunnijättid. Kuávluid, páihálii pirrásân já sãmikulttuurân kuleh maangah materiaalliih mutâ meid immateriaalliih elementeh, moh vaikutteh kuávu luánduin ávhástálmân já eromâšávt raajid já raijiittâsáid, moh lahtojuh ávhástálmân. Kuávlust kolliistálee mađhâšeijeeh kalgeh väldid huámmášumán taid kuávlukuáhtásid já iveaaigij miel nubástuvvee kulttuur luándulijd vuovijd já taavijd. Vijdes já sierâ uásipeelijd hiäđutteijee oovtâstpargo kalga uláttud páihálii täásist meid mađhâšesyergist njuolgist tâi epinjuolgist hiätu finnee aalmug ulguubel. Ärbivuávilij iäláttâsâi já mađhâšmân lohtâseijee eennâmkevttim sehe eres vuovij oohânheviittem lii eellimtehálâš sehe sãmisiärváduv já ovtâskâs ulmuu täásist. Ohtân tehálâš oovtâstpargopeellin láá meid ärbivuávilijd iäláttâsáid hártutteijee seervih. Ovdâmerkkân puáhtá mainâšid jieškote-uv kuávu palgâsijd, moiguin kalga oovtâstpargoost hammid já sooppâđ ááigán čonnum eennâmkevttimist, mii mulsâšuvá poccui kuáttum já/tâi jotteem miel. Eromâšávt mađhâšeijei tuálvumist palgâs pygálysäiđi luus **kalga ain ráđádállâđ muuneeld** palgâs **puásui-išedáin**¹⁹.

Sämmiláid já sãmikulttuurân kyeskee **olmâ** tiäđu jyehim já levättem oles mađhâšesyergi tooimâst oovtâstpargoost sämmilijguin lii ohtâ vyehi ovdediđ sãmikulttuur eellimvuáimálâšvuodâ. Ton sajan materiaallii já/tâi immateriaallii sämmilâš kulttuurárbán lohtâseijee pyevtittâssân ráhtim já oovdânpyehtim

¹⁸ Sämmilâšpeellin pyehtih mainâšud ovdâmerkkân sämmiliih mađhâšemerätteijeeh, sämituáijáreh, sãmimusijkkáreh, sämitaaidáreh já sämituáimeeh.

¹⁹ kj. *puásui-iššeed* (su. *poroisännän*) tärkkilub čielgiittâs *terminologia* -lahtosvuárhást

maadhâšmist kalga kyeđđid sâmmilij mađhâšemirâtteijei já/tâi eres sâmmilâštuáimei olâšuttemnáál. Jis faallâmnáál pyevtittâsân kulá miinii sâmmilâšvuotân já/tâi sâmikulttuurân vuáđuduvvee uási, tego ovdâmerkkân juoigâm, kalga taam olâšuttiđ oovtâstpargoost sâmmilâš tuáimein. Prinsiiplávt sâmimađhâšempyevtittâsah kalgeh leđe ovdâsvástádâslih já eettisávt killeel sehe sâmisiärváduv tuhhiitem tienuuvt, ete tain ij šoodâ hemâdâs sâmikulttuurân tâi eidu ton sâmisiärvádâhân, -suuvân já/tâi siijdân, mon kulttuuräärbi tiettumhäämist kuás-uv lii saahâ. Tehálâš sâmmilâšvuotân vuáđuduvvee mađhâšem pyevtittâsân rähtimist já oovdânpyehtimist lii tot, ete tot tuárju sâmmilii ärvumaailm já maailmkove.

Jyehi sâmmilii mađhâšemirâtteijest kalga leđe máhđulâšvuotâ piettâliđ tooimâst, mii lii ruossâlâšvuodâst lavváin, persovnlíi vuáđu-uáinuin já/tâi áámmátetiikkain. Nubenáál ettum mađhâšemsyergi ij koolgâ panâštiđ faallâđ tagarijd mađhâšempalvâlusâid, moh láá ruossâlâšvuodâst sâmikulttuurâin, eettisii killeelvuodâin já/tâi sâmikulttuur siäilumáin, paijeentolâmáin teikâ ovdánmáin. Ovdâsvástádâslávt já eettisávt kilelis vuovijn tuáimee mađhâšemsyergi ij kolgâččij meid faallâđ ijge mudoigin ovdediđ tâi tuárjuđ mađhâšeiđ čuosâttum epipuigâ mađhâšempyevtittâsâid já/tâi -palvâlusâid.

Vuosâsajasiih čuosâttâhjuávuh: oles mađhâšemsyergi Visit Finlandist jäviltäâsi mađhâšemirâtteijei mielđi luhâmáin sâmmilijđ mađhâšemirâtteijeiđ já eres sâmmilâštuáimeid, palgâsijđ

TOIMÄPRINSIIP 4: SÄMIMAĐHÄŠEM ČUOLMÄSAJEH JÄ TOI HUÄMMÄŠEM JÄ RIEVDÄDEM

Epipuigâ kove oovdânpyehtim já levâtem lasseet ovdiiſt sâmmilâid kyeskee puástutiäđu já tuárju háitulijđ vuovijđ, moh vahâgiteh sâmisiärváduv pyereestvaijeem já sâmikulttuur siäilum eellimvuáimälâžžân, ääigist já saajeest ellee dynaamlâš kulttuurin. Lii meid pyeri tiäđuſtiđ, ete puástutiäđu já epipuigâ kove oovdânpyehtimist sättiđ leđe ervidmettum viijđes vaikuttâsah, moh kyeskih Suomâst äſsee sâmmilij lasseen meid staatâ raajij rasta Ruotâ-, Taažâ- já Ruošâbeln äſsee sâmmilij kulttuurân já kulttuurlâid vuoigâdvođâid. Ko váldoo huámmâšumán jo orroo almos tietimettumvuotâ, mii kuáská sâmmilâid, sii historján já kulttuurân, lii ovdâsvástádâsmettum ovdiiſt lasettiđ sâmmilâid kyeskee puástutiäđu tiäđuľávt teikâ tiäđuſthánnáá. Tondiet olmâ sâmmilâid já sâmikulttuurân kyeskee tiäđu levâtem mađhâšem pyevtittâsân rähtimist ja oovdânpyehtimist lii vuosâsajasâš vuolgâsaje. Mađhâšeiđee lii máhđuttem iäruuttiđ sâmikulttuurân vuáđuduvvee puigâ pyevtittâs epipuigâst. Ovdâsvástádâs puigâ pyevtittâs pyevtittâsân rähtimist já/tâi oovdânpyehtimist sehe tuotâvuodâľii kove pyevtitmist já leevâtmist kulá tienuuvt ubâ ton uásân mađhâšemsyergi, mii njuolgist teikâ epinjuolgist vaikut sâmmilijđ já sâmikulttuurist šaddee kuvviimân maadhâšmist. Sâmisiärváduv ulguupiälâš tuáimee ij veltihánnáá oomâst tuárvi kulttuurlii luuhâmtááidü teikâ ibárdâs, mii tarbâšuvvoo ovdâsvástádâslih já eettisávt kilelis sâmimađhâšempyevtittâs pyevtittâsân rähtimân já/tâi oovdânpyehtimân.

Ovdâsvástádâslâš já eettisávt kilelis sâmimađhâšem pyevtittâsân rähtim já oovdânpyehtim kalga-uv vuáđuduđ sâmisiärváduv tuhhiitem uáinun sâmikulttuur puigâvuodâst. Iheluvvij ääigi sâmikulttuur pyevtittâsân rähtimist já oovdânpyehtimist tiettum čuolmâsajeh ađai sâmmilâšvuodâin ávhástellee mađhâšem oovdânpyehtim feilâľijđ “sâmmilijđ” kuvviimijđ puáhtá ruávásávt jyehiđ viiđâ válduluokan:

1. kulttuurlâš identiteetsuáľádem
2. kulttuurlâš appropriaatio
3. hutkum ärbivyevih
4. luávnejum ärbivyevih
5. stereotypiah, eksotisistem, zooifikaatio, primitivisistem

Kulttuurlii identiteetsuáláadmist lii koččamuš tiileest, mast lovettaaá tohâlund nubben olmožin já/tâi nube aalmug ovdâsteijen. Talle čájáditeh tárguttássáin kuálmád uásipele kevttimáin ovdâmerkkân nube aalmug sierânittee tiäđu já/tâi symbol já tienuuvt tovâtteh eenâb ko uccáá hemádâs toid, kiäs tiätu kuáská tâi kevttum symbol kulá. Ovdâmerkkân puáhtá mainâšid, jis mađhâšemsyergi tuáimee tovâdât sâmmilâžžân ijge sust lah olmâ ohtâvuotâ sâmesiärvádâhân já/tâi sâmesiärvádâh ij lah tuhhiittâm tom. Meid sâmmilii jiegâlii ärbivuáhán vuáđuduvvee tâi sâmmilâšvuotân čujotteijee ärbivuáhán vuáđuduvvee shamanism já/tâi nuáidin tovâdâttâm, jis ij lah olmâ ohtâvuotâ sâmesiärvádâhân já/tâi sâmesiärvádâh ij lah tuhhiittâm sii kulttuurärbivvevi kevttim, annoo kulluđ kulttuurlii identiteetsuáládem pirrádâhân.

Kulttuurilâš appropriatio rikkođ sâmmilij kulttuurjieshaldâšem ađai sâmmilij vuáđulavâlii vuoigâdвуođâ meridiđ jieijâs kulttuurist já ton kiävtust. Kulttuurilâš appropriatio uáivild taggaar tooimâ, mast ávhâsteleh elementijguin nube kulttuurist, mii ij kulloo kevttee jieijâs kulttuurân, já ávhástállâm tábâhtuvá kevttum kulttuur omâsteijei mietâmâšttáá. Kulttuurlii appropriatiost lii koččamuš ucceeblovo já eenâblovo koskâsijn vâldirâhtusijn. Lovettes ávhástállâm lasseen kulttuurilâš appropriatio lii vaahâglâš tondiet, ko nube kulttuur elementijguin ávhâstellee olmooš ij ibbeerd já/teikâ ana áárvust koččamušâst orroo, ávhástállâm čuosâttâhhân karttâm kulttuur já/tâi ávhástállum elementij viijđâsub kulttuurilâš merhâšume tâi saavâ. Taan ohtâvuođâst kulttuurilâš appropriatioin čujotteh toid sâmikulttuur elementijd, moiguin láá jo kuhháá kávpálávt ávhástállum mađhâšemtoomâst pyevittâssân rähtimist teikâ oovdânpyehtimist. Mangii mađhâšmist kevttum sâmikulttuur symboleh láá sâmmiláid uáli tergâdeh já toid kuleh maangah merhâšittee kulttuurliih merhâšumeh já saavah, main kulttuur tubdâmettum ulmust ij máhđulávt lah jienjâlub ibárdâs. Jis ij ibbeerd jienjâlub kulttuurlii merhâšume, te tot puáhtá jođettiđ kulttuur puástukevttimân já máhđulávt punnjum kulttuurlii informaatio leevâtmân. Tietimettumvuotâ ij meddâlist kulttuur ulguupiäláá kevttee ovdâsvástádâs, peic čáittá eenâb-uv peerusthánnáávuođâ já/tâi áárvust anneem vânuvuođâ ávhástállum kulttuur kuáttá. Eereeb iärâsij sâmmilii jiegâlii ärbivuáhán kullee rumbu epiášálâš kiävttu mađhâšemtoomâst annoo kulttuurilâš appropriatioin.

Kulttuurlii appropriatio čuosâttâhhân lii ain uđđâsist já uđđâsist karttâm meid sâmimááccuh mangii tom ađđiistâlee kopioi häämist. Sâmimááccuh lii merhâšittee etnisiiteet merkkâ, mii uáinoo já kiävttoo čáittiđ juávhu teikâ ovtâskâs ulmuu kulttuurlii identiteet olmoošjuávhu vuáruvaikuttâsâst. Sâmimááccuh lii ušom puoh tobdosumos já pyeremustáá uáinojeijee uási sâmikulttuur, mutâ mááccuhân já ubânâsân sâmmilii kietâtuáján lohtâseijee symboliik pááccá ulguupiäláid tubdâmettummin. Mááccuh kevttimân kuleh čälihánnáá noormah, maid sâmmiliih nuávditteh. Taam sâmmilii ärbivvevi miäldásávt vuoigâdвуođâ mááccuh kiävtun lii čonâsist ulmuu sâmmilii algâvuolgân. Taan ärbivvevist puáhtá siärvâdudv miärdâssáin spiekâstiđ, ovdâmerkkân kiäsni áárvust onnum ulmui puáhtá adeliđ skenkkân sâmimááccuh tâi sâmmilii syemmilâš pelikyeimi puáhtá kevttiđ mááccuh. Vuolgâsaijeen kolgâččij kuittâg leđe, ete mááccuh lii sâmmilâš kuárrum, já ete kârvudâtmist láá nuávdittum sâmmiliih kârvudâttâmkoodih já tot lii kevttum kunnijâtmáin.²⁰ Sâmmilâšvuođáin ávhâstellee mađhâšmist sâmimááccuh kevttim ij lah tuhhiittettee.

Sâmikulttuur symbolijd já/tâi ton elementijd kevttih ain uđđâsist puigâ sâmisymbolijd ađđiistâlee epipuigâ tiettumhäämin já/tâi taid ađđiistâlee kopion, kuás kulttuur appropriatio puáhtá pieijâđ meid hutkum ärbivuovij kategorian.

Hutkum ärbivuovijn čujottuvoo ”ärbivuovijd”, moh láá hutkum já/tâi monnii tiätutárguttâsân rahtum. Hutkum ärbivuovijd viggeh čoonnâđ moonnâamáágán tienuuvt, ete toh oroh visâsmitmin jotkuuvâšvuođâ

²⁰ Sämitigge (2010), *Saamelaiskäräjien lausunto saamenpuvun käyttämisestä*, 1.3.2010, Dnro126/D.a.9/2010

historjalii moonnâmaigijn. Te “ärbivvevih” oroh lemin tâi oskottâleh, ete toh láá puáris, mutâ toh láá távjá viehâ udđâseh já hutkum.²¹ Sämmilášvuodâin ávhástellee mađhâšem lii ráhtám materiaallii já/tâi immateriaallii hutkum “kulttuurärbivvevi”, moin láá kávpálávt ávhástállâm peerusthánáá sämmilij olmâ puigâ kulttuurist já/tâi kulâhánáá já/tâi peerusthánáá sämmilij uáivilist ääšist. Ohtâ ruávásumos ovdâmerkkâ lii Laapi kaastân kočodum pyevtittâs, mii lii aabâs mađhâšemtárguttâsân rahtum hutkum ärbivvehi, mast ij lah tuotâvuotâvuáđu sâmikulttuurist, já mii oovdânpuáhtá sämmilijd uáli ahevávt tuolvâsin já primitiivlii huáđđon. Laapi kaastâ lasseen hutkum ärbivuovij kategorian lohhojeh meid eres kulttuur huánnoo kopioh, tego ovdâmerkkân hâlbipyevtittâsenâmiijn rahtum “kietâtyejeh”, moh markkânistojeh sämityeijin sehe mađhâšemsyergi várás ráhtistum mainâseh, moh maka vuáđuduveh sâmikulttuurân, juáiguslágán pitáh sehe sämmilij já/tâi sämmilášvuodâ ovtâstittem satuhuáđđoid tego ovdâmerkkân juovlâáijihân.

Luávnejum ärbivvevih kuleh ennuv siämmáá kategorian ko hutkum ärbivvevih tast, ete toh iä oovtkiärdánávt lah uási ton kulttuur, moos eteh, ete toh kuleh. Iäru hutkum ärbivuovviid lii tot, ete luávnejum ärbivvevih láá monnii eres kulttuur já/tâi kuávlu jiešvuodâliih ärbivvevih. Nubenáál ettum luávnejum ärbivvevih láá valdum nube kulttuurist já toh láá ruotâsmittum toid vieres kulttuurenâdâhân ovdâmerkkân mađhâšemsyergi tooimâst. Luávnejum ärbivvehi annoo hutkum ärbivvehin, jis puástunáál eteh, ete tot lii algâalgâlâš kuávlust, kuus tot ij ärbivuáválávt kulluu. Eromâš vaahâglâš luávnejum ärbivvehi lii talle, ko tot lii ruossâlâs moinnii algâalgâlii já puigâ kuávlun kullee ärbivuovviijn. Eromâš vaahâglii já kulttuurlávt killeelmettum luávnejum ärbivvevist puáhtá mainâšid ovdâmerkkân mađhâšem penuvráidutoimâ, mii eromâšávt tiätukuávluin lii korrâsávt ruossâlâs sâmikulttuur ohtân keđgijyelgin tuáimee puásuituáloin já toovât njuolgâ já/tâi epinjuolgâ vaahâg ärbivuáválii iäláttâsân. Nubben ovdâmerkkân luávnejum ärbivuovij puáhtá mainâšid iglun kočodum mađhâšem huksiittâsâid. Nube kulttuurist luávnejum ärbivuovij sajan puávtáččii mađhâšemsyergi tuáimeeh pajediid oovdân mađhâšem pyevtittâssân ráhtimist, oovdânpyehimist sehe markkânistmist elementiid, main láá páiháliih ruottâseh já návt tuárjuđ páihâlijd mađhâšemveeltâid ađai puigâ kulttuur sehe mađhâšem eettisii já eromâšávt kulttuurlii killeelvuodâ . Kulttuurlávt kilelis muulsâiähtun puáhtá anneeđ ovdâmerkkân muorâst rahtum kuovsâkkâsâi keččâm máhđulâžžân tahhee láávu, kuáđi teikâ lavjekuáđi sulâstittee huksiittâs, mii lii ärbivuáválii huksimstiijlâ miäldásâš já heivee luándulávt sämmilii kulttuurenâdâhân. Luávnejum já hutkum ärbivvevih sättih tovâttiđ mađhâšem homogenisistum, kuás arktâsii kuávlu mađhâšemenâduvah sulâstitškyetih nubijdis kuávlulii algâkulttuur já ton riggoduv maangâhámásâšvuodâst peerusthánáá já joba máhđulávt toohâđ algâalgâlii kulttuur eellimvuáimálâšvuodâ uhkevuálâsâžžân. Loppâpuáđusin lii mađhâšeijeid purâttum kulttuurlâš moive. Taat lii korrâsávt ruossâlâs tain ärbivuovviijn, ete mađhâšmist kolgáččii leđe positiivliih vaikuttâsah sâmisiärvádâhân já sâmikulttuur eellimvuáimálâšvuotân, tast adelum tuotâvuodâlii kován já sâmikulttuur tuárjumân mađhâšem vievâst.

Stereotypia lii fastâ, oovtpiälâlâš, almolistum já oovtkiärdánistum, mangii negatiivlâš já merettum oskomoš tiätu nube olmoosjuávhu já/tâi ovtâskâs ulmuu nobdum jiešvuodâin ton juávhu ovdâsteijen. Stereotypiai kevttim lii vyehi, main taheh sosiaallii maailm oovtkiärdánubbon, tastko toi vievâst nyselgejeh muuhijd já taheh oovtkiärdánin ibárdâs eres ulmuin. Stereotypiah aneh pyerrin já mučástâleh stereotypiaid ráhtám juávhu jiešvuodâid já uccáátteh nube, stereotypypisii kuvvim čuosâttâhhân orroo juávhu nobdum jiešvuodâid. Sämmilášvuodâin ávhástellee mađhâšmist tehálumosijd stereotypiaid kuleh sâmimáaccuh ađđiistâllee kopioh sehe ärbivuáváliih sämmiliih aassâmviäsuuh. Sâmimáaccuhkopio kuhes kevttim sämmilášvuodâin ávhástellee mađhâšmist lii muttám sâmimáaccuh sâmimađhâšem synonyymijn ađai vuáđunabdem miäldâsii rekvisiittân tienuuvt, ete sâmimáaccuh kevttee ulmuuttáá iä ane

²¹ Hobsbawm (1983), ‘Introduction: Inventing Traditions’

mađhâšempyevtittâš veltihánnáá sâmmilâžžân. Lasseen mađhâšemtoomâ hutkum ärbivuovijn, tego Laapi kaastâš, ulguupiälááh láá oovdânpuáhtám ucâšejee já vyeliárvusii kove sâmmilijn kieppiis, tuolvâ já nijbijn hiäiloo oovtkiärdânis algâšsen. Tággáár kove sâmmilijn lii sehe luávkkájejee já puástu já puáhtá oovdân "sâmmilâšvuodâ" sâmikulttuurân vieres olgohäämist.

Eksotisistem peht ulmuuh, tiingah já/tâi sajuh oovdânpuáhtojeh vieresin, kiäsutteijen já/tâi romantisistum häämist. Eksootlâžžân kovvejum čuosâttâh oovdâst vieresvuodâ ađai spiekâst "mist" já miäruštâlloo tienuuvt ereslágánin ađai "normaalist" spiekâsteijen. Eksotiik já vieresvuodâ uuccâm lii lamaš mađhâšem motiivin jo ihečuodij ääigi.²² Ulguupiälái rähtim sâmmilâškovve mađhâšmist vuáđduvâ vieresvuotân ađai eksootlii ereslágánvuotân kukken orroo aassâmsojijdiskuin já ivnáás sâmimááccuhijdiskuin, mon mađhâšemmarkkânistmist juohhum teermah "maagisâšvuotâ" já "myyttâlâšvuotâ" tiäduvteh já nanodeh.

Zooifikaatio uáivild oovdânpyehtimvyevi, mast eromâšávt algâalmugsiärváduvâid já toi jesânijd rähtih pyevtittâssân mađhâšemuáinámuššân já sii kohtâleh tego sij liččii uási luándupirrâsân kullee kiäsutteijee uáinámuš.²³ Suomâst mađhâšemsyergist mielâkove sâmmilâšvuodâst čuosâttuvvoo ennuv sâmimááccuhân. Sâmimááccuhân kârvudâttâm ulmuud aneh mangii "čáitáldâhtingân" ađai objektin mast ij lah persovn. Čuolmân tot šadda eromâšávt talle, ko koččâmuš lii mađhâšem ulguupiäláin priivaat ulmuin. Sâmmiliih já/tâi sâmikulttuur kiävttojeh mađhâšmist ain uđđâsist meid passiivlâš rekvisiittân, páihâlâš ivnen tâi eksootlâš já primitiivlâš objektin, mii lii lyevejum kulttuurlii ohtâvuodâstis.

Mađhâšem markkânistmist, viestâdmist, pyevtittâssân rähtimist já oovdânpyehtimist **primitivisistem** tiäduvteh já siämmást naanood moonnâamáigán čonnum eellimvyevi miäldâsii mielâkove algâalmugist. Nubenáál ettum primitivisistem tuárju museolágán, muttuuhánnáá já moonnâamáigán orostittum kove sâmisiärváduvâst, mon ij moodeern eellim lah vala juuvsâm já/tâi čuovviittâš pilledâm. Primitivisistmáin rähtih kove "kuoskâhánnáá" já tienuuvt "olmâ" almugist ađai "vuoigâlijn vildâulmuin"²⁴, mii lii siäilum moonnâm äigipoojijn. Sâmmilij jieğâlii ärbivyevi já myyttâlâš moonnâmääigi tiäduvtem mađhâšem tooimâst primitivisist sâmmilijd, tuárju já naanood puástulágán stereotypiaid já feilâlijd representaatioid, moid ij lah vaastâ tááláá ääigi tuotâvuodâst. Primitivisistem ij adde sâmmilâšvuotân, mii oovdânpuáhtoo mađhâšmist, máhđulâšvuodâ leđe uási taan peeivi ellee já dyynaamlis kulttuur, peic ton peht kove, mii adeluvvoo sâmmilijn, lukkâd sii mystisâš moonnâamáigán.

Eromâšávt algâalmugmađhâšmist tiäduvtem stereotypiai rähtim, eksotisistem, zooifikaatio sehe primitivisistem tuárjuh ulguupiälái rähtim kove sâmmilijn, mii ij västid taan peeivi tuotâvuodâ ijge sâmmilij jieijâš uáinu jieijâš almugist tâi siärváduvâst.

Sâmikulttuur já ton symboleh já/tâi toid čujotteijee elementeh kuleh sâmisiärváduv jiešmeridemvuoigâdvuodâ pirrádâhân. Jis halijdeh mađhâšmist pyehtid oovdân sâmmilâšvuodâ tâi sâmikulttuur elementijd, te ton kiävtun kalga leđe čielgâ vuáđustâsah já sâmisiärváduv mietâmâš.

Puástu sâmmilâškovve oovdânpyehtim lasseen sâmmilij päikkikuávlust tiättojeh meid eres sâmikulttuurân háituliid mađhâšem tooimah. Sâmmilâš puásuituálu lii karttâm ain leđe miedes eellimtile háárán kištottâlmist eres eennâmkevttim hamijguin. Penuvráidutoimâ lii nube kulttuurist luávnejum ärbivyehi, mii lii ištâdum

²² Saarinen (1999:81)

²³ Mowforth & Munt (2016:264)

²⁴ kj. čielgiittâš *terminologia* -lahtosvuárhást saajeest *noble savage*

madhâšemsyergi tooimâst Laapi madhâšemenâdâhân 1980-lovvoost. Sâmmilii puásuituálu uáinust penuvráidutoimâ annoo **kulttuurilávt eromâš háitulii vierestoinmân**, mii toovât ekologâlijd, ekonomâlijd, tiervâsvuodâlijd sehe sosiaallijd hááituid eromâšávt ärbivuáválii iäláttâsân, mii kulá algâalgâlâžžân tave luándun.²⁵

Kávpálij penuvrááidui lasseen puásuituálu šadda njuolgâ já/tâi epinjuolgâ ekonomâlâš sehe poccui pyereestvajemân čyecce vaahâg eereeb iärásij jieštoimâlij madhâšei ei luovâsin orroo pennuin. Luovâspennui sehe luovâsin peessâm ráidupennui tovâtem vahâgeh láá ereslágáneh, poccui paldattálmist ain toi kiškoodmân tâi kodemân. Tai eromâš tuođâlij vahâgij lasseen šaddee trendin láá lamaš jieštoimâlii miäcâstem hárjutteijee madhâšei jeeh pivdopennuiguin. Majemui iivij ääigi sâmmilij päikkikuávlust lii lamaš uáinimnâál nubástus, mon miel kuávlust sorvâpiivdon láá puáttám tedduuh olgopäikkikuudij suundeest. Taat lii lasettâm čuolmâid, maid sorvâpivdo toovât puásuituálu, eereeb iärásij tienuuvt, ete eres kuávlust, eromâšávt Maadâ-Suomâ kuávlust puohtum sorvâpennuuh iä lah hárjánâm poccuid já vyelgih älkkeht vyejetid siämmáá kuávlust kuáttoo poccuid, mii toovât hemâdâs. Nube tááhust meid olgopäikkikuudij miäcâstemmadhâšei in ij mangii lah tuárvi tiätu kuávlust puásuituáluust já tast, ete maht miäcâstem ohtâvuodâst puásuituálu kolgâččij väldid huámmášumân. Tondiet ličij-uv tehálâš, ete sorvâpivdoluuvijd puávtáččij kuávlulávt väldid tärkkilistee miärádâsâid puásuituálu huámmášumân väldimist, vâi piivdost ij šodâččij puásuituálu taarbâšmettum háittu, mon puávtáččij lopemiärádâssâin estiđ tâi hááituid kepidiđ.²⁶ Sâmmilij päikkikuávlust sorvâllel piivdost kevttum vyejetteijee pennuuh kolgâččii tuhhiittuđ palgâsist, vâi puáhtá pahudiđ, ete pennuuh iä vyejeet poccuid.²⁷

Ton sajan, ete aktiivlávt juátkih já/tâi tuárjuh sâmmilâšvuodâin ávhástellee madhâšem tâi eres sâmikulttuurân háitulijd madhâšemtoomâid, kolgâččij oles madhâšemsyergi sehe sâmmilij päikkikuávlun puáttee madhâšei jeeh vuáijuđ paijeel mainâšum čuolmâsoojij huámmášumân väldimân já tivomân. Taam puáhtá oláštittid oovtâstpargoost Sâmitiggijn tâi Sâmitige nomâtem pelijguin sehe ovdâsvástádâslávt já eettisávt kilelis vuovijguin tuáimee sâmmilij madhâšempalvâlusirâtteijeiguin já -pyevtitteijeiguin tain tábâhtusâin, ko halijdeh ráhtiđ pyevtittâssân teikâ oovdânpyehtiđ sâmmilâšvuodâ já/tâi sâmikulttuur maadhâšmist.

Vuosâsajasi ih čuosâttâhjuávuh: oles madhâšemsyergi Visit Finlandist jäviltääsi madhâšemirâtteije, sâmmilij päikkikuávlun puáttee madhâšei jeeh, Meccihaldáttâs, palgâseh

TOIMÄPRINSIIP 5: SÄMIMADHÄŠEM POSITIIVLIH VAIKUTTÄSAH SÄMIAALMUGÂN, SII KULTTUURÂN SEHE PIRRÄSÂN

Sämimadhâšem kalga puoh tiettumhaamijn já tooimâin tuárjuđ luándulii sâmikulttuur eellimvuáimálâšvuodâ siäilum, ovdânem já sirdem suhâpuolvâst nuubân sâmisiärvâduv jieijâs iävtuiguin já jieijâs maailmkove miäldásávt.

Madhâšem ij lah killeel ovdil ko ekologâlii killeelvuodâ lasseen váldojeh olesvâldálvâ huámmášumân madhâšem sosiaalliih já kulttuurliih sehe ekonomâliih ooláádmudoh já toi vaikuttâsah. Kilelis madhâšem

²⁵ <http://www.vieraslajit.fi/fi/node/21>

²⁶ Sâmitigge (2018), *Saamelaiskäräjien lausunto maa- ja metsätalousministeriön esityksestä metsästysasetuksen muutokseksi*, 9.4.2018, Dnro: 197/D.a.2/2018

²⁷ Sâmitigge (2017), *Saamelaiskäräjien lausunto luonnoksesta valtioneuvoston asetukseksi metsästyslaissa säädetyistä ilmoitusmenettelyistä sekä metsästysasetuksen muuttamisesta (1164/01.02/2017)*, 17.7.2017, Dnro 347/D.a.2/2017

kalga-uv tähidid vuosâsajasávt sâmisivârvâduv, sâmikulttuur sehe sâmi-ialáttâsâi mutâ meid mađhâšeijej táárbuid já turvâstid meid puáttee suhâpuolvâid siâmmâid máhđulâšvuodâid.

Kulttuurilávt kilelis mađhâšem váldá huámmášumán já tuurvâst páihálie kulttuurâarbi suojâlem já kattim. Mađhâšemiáláttâs ij uážu tovâttid toimâinis kulttuurâarbi uhkevuálásâžžân šoddâm teikâ lappum. Algâaalmugmaadhâšmist kulttuurlii killeelvuodâ vuosâsajasi vuolgâsaijeen lii ton kulttuur haldâšeijeesiârvâduv tuhhiitem sehe máhđulâšvuotâ tarkkuđ tom vyevi, maht sii kulttuur ráhtoo pyevtittâssân já/tâi oovdânpuáhtoo. Páihálie sâmikulttuur kunnijâttim já puigâvuotâ kulttuuráin ávhástâlmist kuleh tehálie uássin kulttuurilávt kilelis sâmimaadhâšmân. Kulttuurilávt kilelis mađhâšem meid taħa máhđulâžžân tom, ete mađhâšemčuosâttuv sâmisivârvâdâh háárjut já sirdá kulttuuris sehe aargâst já juhleest nuuvt, ete maadhâšmist já/tâi mađhâšeijein iâ šoodâ eenâb ko uccáá hemâdâsah tâi nubâstusah kulttuuriláid taavijd tâi vuovijd. Tot, kote västid sâmikulttuur pyevtittâssân ráhtimist já/tâi oovdânpyehitimist maadhâšmist, kalga puáttid sâmisivârvâduv siste. Sâmmilâšvuotân vuáđuduvvee mađhâšem kulttuurlii killeelvuodâ teháliih jiešvyevih láá puigâvuotâ já páihálieid sâmmiláid ärbivuovijd, taavijd sehe tááláá ááigán vuáđuduvvee sâmikulttuur ovdâsvástádâslâš já kilelis pyevtittâssân ráhtim já/tâi oovdânpyehitim.

Sosiaallii killeelvuodâ puáhtá miäruštállâđ sehe páihálij ulmui já mađhâšeije uáinust. Vâi mađhâšem ličij sosiaallávt killeel páihálie sâmiaalmug uáinust, kalga mađhâšemiáláttâs váldid huámmášumán páihálij ulmui táárbuid sehe mađhâšem já tast šaddee nubâstusâi vaikuttâsâid sii aargân já eellimkvaliteetân. Mađhâšem kalga pyehtid haldâšid já tast kalgeh leđe čielgâ räähij, maid nuávditteh. Sosiaallávt kilelis maadhâšmist šaddee hiätu kalga juáhâsid nuuvt vijđáht ko máhđulâš páihálie aalmug kooskâst ovdâmerkkân páihálie infrastruktuur já palvâlusâi puáranem häämist. Meid maadhâšmist šaddee sâmisivârvâdâhân čyeccee negatiivliih vaikuttâsah kalgeh leđe nuuvt uccáá ko máhđulâš. Tehálâš sosiaallii killeelvuodâ uássin lii-uv sâmisivârvâduv mielid váldim já jieijâs eellimpirrâssân čyeccee mađhâšem vaikuttemmáhđulâšvuodâh. Mađhâšemsyergi já/tâi mađhâšeije luánduresursijguin ávhástállâm ij uážu hiäjusmittid ärbivuáválij iäláttâsâi ijge sâmisivârvâduv máhđulâšvuodâid kevttid kuávlv luánduriggoduvâid.

Ekologâlâš killeelvuotâ lii ohtâ maadhâšmân lohtâšeije kilelis ovdánem vuáđukeđgi eromâšávt talle, ko mađhâšem vuáđuduvá čovgâ luándun já luánduriggoduvâiguin ávhástâlmân. Ekologâlávt kilelis maadhâšmist luándun vuáđuduvvee mađhâšempalvâlusâi pyevtittem kalga tábáhtuđ pirâsustevlávt, nuuvt ete luándu maangâhámâsâšvuotâ siäilu nuuvt uccáá negatiivlij maadhâšmist šaddee vaikuttâsâiguin tâi nubâstusâiguin, ko máhđulâš.

Sâmmilij áárvui, jurdâččemvuovij já ärbivuáválie eellimvyevi mielid luándu kalga siäiluttid já kevttid tienuuvt, ete tot eeleet ulmuud addelmâin áigápuáđu. Sâmmiliih iâ lah viggâm mutteđ luándu peic sij láá taibâm toos. Sâmmilij ärbivuáválieid iäláttâssâid tego puásituálu, kuálastem já meccipivdo háárjutmân sehe luándupyevtittâsâi nurâmân já kietâtuovij ráhtimân vuáđuduvvee eellimvyehi lii ain lamaš kiddâ vijdes ärbivuáválij kuávlv kevttimist kilelis vuovijn. Sâmmiláid já sii ärbivuáválij iäláttâsâi háárjutmân eellimiähtu lii lamaš miätá aagij luándu kilelis kevttim. Luándu já eennâm láá lamaš sâmmilij eletteijeeh.²⁸

Eennâmkevttimân já luánduvarijguin ávhástâlmân kyeskee čuávdusijn kalga muuneeld estid já majemuu muddoost kepidid ucemus miärân háitulijd pirâsivaikuttâsâid já negatiivlijd vaikuttâsâid sâmmilij ärbivuáválij iäláttâsâi háárjutmân.²⁹ Vâi luánduresursijguin ávhástellee mađhâšem tuárjuččij sâmikulttuur

²⁸ Sämitigge (2006), *Saamelaiſten keſtävân kehityksen ohjelma 2006*

²⁹ Sämitigge (2006), *Saamelaiſten keſtävân kehityksen ohjelma 2006*

eellimvuaimälášvuodâ siäilum, kolgáččij sâmisjärváduvâst lede máhđulášvuotâ vaikuttid sâmmilij päikkikuávlun čyecce luándumađhâšem ovdâsvástádâslášvuotân já eettisii killeelvuotân ovdâmerkân vâldimáin huámmášumán sâmmilij ärbivuáválii tiäđu, luándutubdâmuš já -ibárdâs sehe kuávluláš tubdâmuš.³⁰ Stuorrâ já/tâi haaldâšhännáá mađhâšeijeemereh sâttih joba tuššâdid luándučuossâttuv, eromâšávt jis mađhâšeiei luándu- já kulttuuribárdâsah sehe arktâsâid tiilijd lohtâseijee cevzim- já toimâmaalih spiekâsteh ennuv sâmmilij luándu- já kulttuuribárdâsâin sehe toimâmaalijn.

Várugâsvuotâprinsiip nuávdittem lii taarbâšlâš, ko šonjâdâhnuvástus vaikuttâsâid sâmikuávlun luándun já ärbivuáváliid sâmi-ialáttâssâid ij lah älkkee munediđ. Ovdâmerkân muottuu já muottiis ääigi lasanem lasetteh mađhâšem tovâtem háitulijd vaikuttâsâid puásuituálun kiiđâ kyeddimääigi já tot jieijâs uásild taha vaigâdubbon ärbivuáválii puásuituálu hárvuttem.³¹ Tondiet mađhâšeijeid čyecce viestâdem já ravvui tárbu lii eromâšávt akuutlâš, vâi puávtáččij muuneeld estiđ máhđulávt šaddee tivohánnáá vaahâg, mii puáhtá čyeciđ sâmikulttuur já tave herkis luándu lasseen jieš mađhâšeijeid talle, ko sist ij lah tuárvi tuávâáštiätu já/tâi tiätutáidu arktâsijn tiilijn já ellee sâmmilii kulttuurpirrâsist.

Ekonomâlâš killeelvuotâ vuáju páihálij tálutuálu tuárjumân siärvádâh- já ohtâgâstääsist. Ekonomâlii killeelvuodâ vuolgâsaijeen lii, ete nuuvt stuorrâ uási mađhâšempuáđuin ko máhđuláš páácá čuosâttâhkuávlun. Taam puáhtá olášuttid tienuuvt, ete vâldih sâmiaalmug jesânijd paargon sehe páihálij irâttâstooimâ vievâst. Ekonomâlii killeelvuotân kulá ovdâmerkân aldapurrâmuš pivnohistem sehe sâmmilij pyevtittâsâi, tego puigâ kietâtuojij já páihálij sâmmilij palvâlusâi kevttim. Ekonomâlii killeelvuodâ ulmen lii mađhâšemiäláttâs lohtum sâmisjärvâdâhân tienuuvt, ete tast puáttee ekonomâlâš hiätu juáhâs nuuvt vijđes kuávlun ko máhđuláš. Lii eromâš tehálâš, ete meid ollásávt mađhâšem ulguubeln orroo sâmisjärvâdâh ana mađhâšem positiivlâžžân já siärvâduv hiäđutteijee toimân sehe vyeimiväärrin.

Mađhâšem kyeddimnavccáin čujotteh maksimaallii miärán mađhâšeijeid já/tâi mađhâšemtoimâid, mon tiätu kuávlun já/tâi siärvâdâh tiätuääigi pasta vuástávâldid ain häävild nuuvt, ete tast ij šoodâ eenâb ko uccáá vaahâg fyysisii, sosiaallii, kulttuurlii tâi ekonomâlii pirrâsân tâi ete mađhâšeiei äššigâstuđâvâšvuotâ ij vuállán tuhhiittettee räáji vuálá. Mađhâšem kyeddimnavccáin merideh te mađhâšmist šaddee nubâstusâi raajijd, moh láá tuhhiittettee páihálávt já ääigi háárán. Nubenáál ettum, ko mađhâšem kyeddimnahcâ ij pijssáá te mađhâšmist šaddee nubâstusah páihálij sâmisjärvâdâhân, -kulttuurân, pirrâsân já/tâi haddetâásán iä lah innig páihálávt tuhhiittetteh. Tondiet lii-uv eromâš tehálâš, ete mađhâšem vaikuttâsâi árvuštállâm tahhoo merikoskâsávt. Kyeddimnaavcâ árvuštâldijn kalga kuullâđ meid páihálij sâmisjärvâduv jienâ.

Mađhâšem kyeddimnahcâ lii te ain čonnum tiätu sajan já ááigán já tot iälá juátkojeijee nubâstusâst sehe sáttá heiviittállâđ ennuv joba uccâ kuávlun siste. Ko tiätu kuávlunst jukseh mađhâšmân lohtâseijee kyeddimnaavcâ ađai toleransräáji, uáivild tot tom, ete mađhâšem negatiivliih vaikuttâsah láá miärálávt eenâb ko positiivliih vaikuttâsah. Sâmimađhâšmist kolgáččii vuosâsaajeest lede positiivliih vaikuttâsah sehe sâmisjärvâdâhân ete ton siäilumân, oovdedmân já sirdemân puáttee suhâpuolváid.

Ko mađhâšemiäláttâs ain vijđán já šadda sehe mađhâšeijeemereh lasaneh kalga mađhâšem kyeddimnahcân kiddid eromâš huámmášume. Páihálij sâmiaalmug jieijâs suogârdállâm jieijâs luánduriggoduvâi kevttimáhđulášvuodâi hiäjusmist ko verdid mađhâšeiei luánduriggoduvâi kevttimân huáput toleransraajij juksâm já/tâi paijeel moonnâm. Ko suogârdâleh kyeddimnaavcâ já meid kyeddimnaavcâ raajijd, kalga-uv

³⁰ Pirâsministeriö (2003:99)

³¹ Sämitigge (2006), *Saamelaisten kestävän kehityksen ohjelma 2006*

vuosâsaajeest turviđ čuosâttuv páihálie sâmiaalmug pyereestvaijeem já tuđâvâšvuodâ³² vâjaldithánnáá kuávlu kiäsutteijeevuodâ já mađhâšemveeltâi siäilum. Ko mađhâšem negatiivliih vaikuttâsah annojeh stuárráabin ko positiivliih, älgih páihálij ulmui negatiivliih tubdâmušah já jurduuh jotelávt spejâlistiđ lattiimân mađhâšei ei kuáttá já ton peht njuolgist mađhâšei etuvâšvuotân. Tondiet mađhâšem kyeddimnaavcâ merikoskâsâš árvuštállâm sehe kyeddimnaavcâ paijeel monâmân jođettem suujâi tivvooim lii sehe sâmisjärváduv ete mađhâšemsyergi ohtsâš hiätu.

Sosiaallii kyeddimnaavcâ árvuštâleh tain ravvuin sâmisjärváduv sehe sâmikulttuur siäilum já ovdánem uáinust. Sosiaallii kyeddimnaavcâ toleransraaijij árvuštâldijn kalga miäruštállâđ mađhâšei já mađhâšemtuáime i páihálávt tuhhiittettee enâmusmere, kuás tot vaaikutškuát hiäjusmitteht sâmisjärváduv identiteet tobdon, eellimvuáhán, sosiaallii lattiimân tâi taavijđ. Mađhâšem ij koolgâ moonnâđ sâmisjärváduv hiäđui tâi vuoigâdvuodâi lappâđ ijge vaikuttij negatiivlávt sâmisjärváduv palvâlusâi táásán. Meid mađhâšei uáinust mađhâšei meeri já mađhâšemohjelmpalvâlusâi mere oohânhiäivulâšvuotâ kalga pissoođ tuhhiittettee tääsist mađhâšei äššigâstuvâšvuodâ hiäjusmithánnáá.³³ Sosiaallii kyeddimnaavcâ heiviittállâm puáhtá leđe huámášittee meid sâmisjärváduv siste já tot lii kiddâ ovdâmerkkân tast, ete lii-uv siärváduv jesânâid mađhâšmist njuolgâ tâi epinjuolgâ hiäđu, mon kukken siärvádâh tâi ton jesâneh láá vuáđupalvâlusâin sehe tast, maht mađhâšem lasanem vaaikut ovdâmerkkân siärváduv já/tâi ovtâskâs ulmui vuáđutorvo tobdon. Sosiaallii kyeddimnaavcâ karttiidijn kalga-uv árvuštállâđ meid vuáđuinfrastruktuur kyeddimnaavcâ, ko mađhâšei meeri šadda sehe páihálávt ete ääigi háárán ko váldoo vuotân sesongij heiviittállâm. Jis annoo, ete tiätu čuosâttâhân sundešum mađhâšem já/tâi mađhâšei hettejeh páihálij vuáđuellim tâi vuáđutárbui tevdim tâi ete mađhâšem já/tâi mađhâšei vaikutteh negatiivlávt páihálij ulmui vuáđutorvolâšvuodâ tobdon, te tilálâšvuotân kalga tarvaniđ já viggâđ rievdáid tom nuuvt jotelávt ko máhđulâš, vâi sâmisjärváduv, eres páihálie siärváduv tâi mađhâšei pyereestvaijeem ij huánnán.

Kulttuurlii kyeddimnaavcâ ovtâstiteh manjii sosiaallii kyeddimnahcân, kuás sárnuh sosiokulttuurlii kyeddimnaavcâst. Taan ohtâvuodâst lii kuittâg tehálâš kiedâvuššâđ kulttuurlii kyeddimnaavcâ jieijâs tuávádâhhân. Mađhâšei já/tâi mađhâšemtoimah iä koolgâ njuolgist tâi epinjuolgist mutteđ sâmikulttuur tego ovdâmerkkân kietâtuojijđ, oskomušâid, ärbivuovijđ já/tâi taavijđ. Annoo, ete kulttuurilâš kyeddimnahcâ ij pijssáá, jis sâmimađhâšem pyevtittâssân rähtimist já/tâi oovdânpyehkimist annoo já/tâi pahuduvoo lemin háittu sâmikulttuur siäilumân, ovdánmân já/tâi sirdemân puáttee suhâpuolvâid. Jis puáhtá pahudiđ, ete mađhâšemân lohtâsejee tooimah já/tâi mađhâšei njuolgist kepideh sâmikulttuurân kullee tiettumhaamijđ, te annoo, ete láá moonnâm kulttuurlii kyeddimnaavcâ paijeel. Ovdâmerkkân täst puáhtá mainâšid sâmimáaccuh kevttim: jis ohtâ-uv sâmmilâš ij kârvudât sâmimáaccuhân, ko ij haalijđ karttâđ mađhâšei keččâm já/tâi kuvvim čuosâttâhhân, te annoo ete láá moonnâm kulttuurlii kyeddimnaavcâ paijeel.

Tiätu mađhâšemkuávlu **ekologâlie kyeddimnavccâin** oovdânpyehkih mađhâšei já/tâi mađhâšemtoimâi enâmusmere, mon tot kuávlu killáá pirrâs tile hiäjusmhánnáá.³⁴ Luándu kyeddimnaavcâ kalga árvuštállâđ kuávlu- já iveäigikuáhtâsávt jo talle ko vuávâjeh mađhâšempalvâlusâid. Ko árvuštâleh mađhâšemtoimâid tárbulij ekologâlie kyeddimnahcân lohtâsejee resursij kevttim, kalga vuosâsaajeest váldid huámmâšumân sâmisjärváduv eres luánduresursij kiävttutárbuid mielđi luhâmáin páihálij sâmisjärváduvâi navdášemvuoigâdvuodâid já -kuávluid sehe eres jo orroo eennâm- já luánduriggoduvâi kevttim.

³² páihálij ulmui toleranstâási áđai kyeddimnahcâ

³³ European Commission (2001:14)

³⁴ Tyrväinen Liisa (2017:94)

Ekonomâlâš kyeddinnahcâ miäruštâl madhâšemtoomâi já/tâi madhâšejei enâmusmere, ovdil ko páihálij ulmui elimist šadda liijkás tivrás eelliđ já/tâi toimâđ jieijás kuávlust.

Vuosâsajasiih čuosâttâhjuávuh: oles madhâšemsyergi Visit Finlandist jáviltääsi madhâšemiráttejei mielđi luhâmáin sâmmilijđ madhâšemiráttejeid sehe Suomâ staatâ, puoh virgeomâhâšpeleh sehe pooliitliih merideijeeh

TOIMÂPRINSIIP 6: SÄMIMADHÂŠEM OVDÂSVÁSTÁDÂSLÂŠ JÁ EETTISÁVT KILELIS MARKKÂNISTEM JÁ MADHÂŠEMVIESTÂDEM

Ij pyevti vyerdiđ, ete madhâšejeje haaldâš tuárvi kulttuur tubdâm vái puáhtá iäruuttiđ puigâ sâmmilâšvuotân já/tâi sâmikulttuurân vuáđuduvvee madhâšempyevtittâs epipuigâ pyevtittâsâst. Tondiet ovdâsvástádâs sâmimadhâšempyevtittâs puigâvuodâst lii madhâšemsyergi puoh tuáimein.

Sâmmiláid já sâmikulttuurân lohtâsejeje madhâšemmarkkânistmist já -viestâdmist lii iävtuttes kenigâsvuotâ viggâđ tuotâvuodâlii tiätujehimân já -leevâtmân. Puigâ sâmimadhâšempyevtittâs tuotâvuodâlâš markkânistem já viestâdem oovded sehe sâmisiärváduv pyereestvaijeem ete palvâl madhâšejeje, kote finnee ruđâidis vástádâs ko haalijđ uápásmuđ tuodâlii puigâ sâmikulttuurân.

Sâmimadhâšem ovdâsvástádâslâš já eettisávt kilelis markkânistem já viestâdem kalga vuáđuduđ noonâ ovdâsvástádâsân eidu ton sâmisiärváduv, sâmisuuvâ já/tâi siijdâ kuáttá, mon kulttuur já/tâi ärbivuáválávt assum kuávluid/navdâšemkuávluid madhâšempyevtittâsâst aneh ävkkín já/tâi oovdânpyehťih.

Kuohtuipiälâsii kunnijâtmân lohtâsejeje čovgâ oovtâstpargo madhâšemsyergi sierâ tuáimei já sektorij kooskâst, main ohtân uásipeellin lii Sâmitigge, Sâmitige nomâtem peeli já/tâi sâmmilâš madhâšemiráttejeje já/tâi -palvâluspyevťittejeje, lii eromâš tehâlâš sâmikulttuur sehe tuodâlávt puigâ sâmimadhâšem eellimvuáimálâšvuodâ paijeentolâmist já ovdâsvástádâslii madhâšemmarkkânistmist já -viestâdmist.

Sâmimadhâšem ovdâsvástádâslii já eettisávt kilelis madhâšemmarkkânistmist já -viestâdmist kolgâččij vuosâsajasávt nuávdittid Sâmitige koveravvuid, moh láá almostittum roovvâdmáánust 2016. Toi ravvui mielđ, sâmmilâšvuodâ oovdânpyehťee koveh já eres markkânistem kalgeh leđe laavâ já šiev täävi miäldásiih, reheliih já tuotâvuodâliih.

Teháliih prinsiipeh sâmmilijđ já sâmmilâšvuodâ oovdânpyehťee kuvijn:

1. Jis kove oovdânpuáhtá sâmmilii, te kooveest kalga leđe sâmmilâš.
2. Jis kove olmooš lii kárvudâttâm sâmimááccuhân, te olmooš kalga leđe sâmmilâš.
3. Jis kooveest lii sâmimááccuh, te tot kalga leđe puigâ sâmimááccuh.
4. Jis kove olmooš lii kárvudâttâm sâmimááccuhân, te sun kalga leđe kárvudâttâm toos sâmmilii utkevuogâdvuodâ mielđ.

Ko sâmmilâšvuotâ puáhtoo oovdân, te vuolgâsaijeen kalga leđe rehelâšvuotâ já tuotâvuotâ sehe šiev taavij huámmášumân vâldim. Madhâšemmarkkânistmist já -viestâdmist sâmimááccuh čäitidijn kalga kiddid huámmášume mááccuh puigâvuotân já toos, ete kárvudâtmist láá nuávdittâm sâmmilij utkevuogâdvuodâ. Ovdâmerkkân sâmmilii utkevuogâdvuodâst lii, ete almai ij keevti nisonân kullee mááccuh oosijd tâi nubijkulij. Nisoneh iä te pyevti anneeđ čiehâkappeer iäväge almai mááccuh. Meid sierâ kuávlui tâi sâmmilâšjuávhui mááccuhijđ ij pyevti anneeđ siähálávt. Toos lasseen kalga huámmâšid, ete tälvipihtâsijđ iä ane keessiv tâi nubijkulij. Šiev täävi miäldásâš lii meid, ete ulmuid iä kuvvii tuolvâsin, iäge tuolvâ já/tâi ráigáás pihtâsijn. Taid

ovdil mainášum aašijd puáhtá älkkeht visásmittid tienuuvt, ete kiávttá sámmilijd čuovâkovvejeijeid, kiáh haldâšeh kulttuur tubdâm já kulttuurlijd koodijd.³⁵

Sámikulttuur uáinust eettisávt kilelis já sámikulttuurân kuávdášlávtt kullee pyevtittásâi markkânistem aktiivláš priorisistem oovded sámikulttuur siäilum eellimvuáimálâžžân čuávvoov suhâpuolváid. Laapi mađhâšemvelttân tobdos poccuu já toos lohtâseijee puásuimađhâšem priorisistem ličij eromâš tehálâš sehe aalmuglii tääsist mutâ eromâšávt aalmugijkoskâsii mađhâšemmarkkânistmist já -viestâdmist. Sámilij päikkikuávlust penuvráidutooimâ markkânistem mađhâšmist ij lah ovdâsvástádâslâš já eettisávt killeel já tom kolgâččij-uv jorskâđ.

Mađhâšem ulguupiäláá, sámmiláid ärbivuovviđ vuáđuduvvee eennâmkevttim huámmášumán váldim kalga pajediđ oovdân meid mađhâšemmarkkânistmist. Sámilij päikkikuávlust ij lah kuoskâmettum meccikuávlust, veikâ tot ulguupiäláá čolmijđ oro-uv nuuvt. Sámilij lách ärbivuávlávtt áhvástállâm luánduin nuuvt, ete tast iä lah pááccám materiaallih luodah tave herkis pirrâsân. Eres kulttuurijn puáttee mađhâšeije luánduibárdâs sáttá spiekâstid uáli-uv ennuv sámmilij luánduibárdâsâst. Tondiet eromâšávt jyehiuluuvuoigâdvuođáid kyeskee aalmugijkoskâsii mađhâšemmarkkânistmist já -viestâdmist kalga tiäduttid luándust jotteem ovdâsvástádâslâšvuodâ, raijittâsâid já luodâi kyedehánnávuodâ. lávtuttes vuolgâsaje lii, ete ohtâ arktâsii kuávlust tehálumosijn mađhâšemveeltâin ađai putes luándu siäiluččij meid puáttee suhâpuolváid. Taam lii áášânkullee pyehtid mađhâšeije já oles mađhâšemsyergi tiätun ovdâsvástádâslâš já eettisávt kilelis aalmugijkoskâsij mađhâšemmarkkânistem já -viestâdem siskáldâsvuávlávtt.

Mađhâšemmarkkânistmist já -viestâdmist kalga pyehtid oovdân meid priivaatvuodâ, päikkiráávhust, iäláttâsâi sehe poccuu navdášem laavâ syeje. Páihálij ulmui päikkisiljoh lách harvii áidum, mutâ tast peerusthánnáá lavvâin syeijejum já kuleh päikkiráávhust pirrâdâhân. Aassâmviâsui šiljoin já tállân tast alda orroo puásuiváidih ađai käärdih, main lách poccuuh já moh iä lah sierâ mađhâšem palvâlusân čujottum, kuleh meid laavâ uáivildem päikkiráávhust syeje pirrâdâhân, ijge tain kuávlust uázust jotteeđ kuávlust omâsteijee lovetttá. Mađhâšemmarkkânistmist já -viestâdmist kolgâččij meid váldid huámmášumán, ete veikâ sámmilij päikkikuávlust poccuuh lách-uv ríjjâ kuáttoo vildâelleh, lách toh kuittâg ovtâskâs ulmui omâdâh.

Puásuivávlust puoh kriittáluvos äigi lii kiđđâtalvi já kiđđâ ko áálduh lách kyeddeh já puoh herkimus. Poccui kyeddimäägi iä koolgâ puásuivávlust ulguupiälááh peleh markkânistid ollágin, tego ij meid tađe oovdeb äägi ko áálduh lách kyeddeh. Taat lii jiešalnees tot äigi, ko poccuid kalga iävtuttemeht kyedđid ollásávt ráávhust já taid ij uázuččii kihheen ulguupiälááš aldaniđ teikâ hettuuttid mahten.

Ovdâsvástádâslâš já eettisávt kilelis sámmilášveeltâs markkânistem já viestâdem kalga tiäduttid tááláá äägi sámmilášvuotân. Myyttálii moonnâmäägi tiäduttem addel mađhâšeijeid puástu mielâkuuvviđ já ton peht puástu vuorduid. Vuordui olášuuhánnávuotâ toovâtt petttâsuumijđ já hyenes äššigâsfeerimijđ.

Sámmiláid já sámikulttuurân kalga prinsiiplávtt adelid aktiivláš, jieijâs árvumaailm miäldâsâš rooli mađhâšemmarkkânistmist já -viestâdmist meddâlistmáin sámmilij já sámikulttuur kevttim passiivláš rekvisiittân, páihálâš ivnen tâi eksootlii já primitiivlii objektin. Jis sámmilij tâi sámikulttuur ij njuolgist lohtâs markkânistemnáál pyevtittâsân tâi čuosâttâhân, ij sámmilášvuodâ tâi sámikulttuur symbolijđ já/tâi sámikielâ koolgâ tain tábâhtusâin kevttid. Puoh sámmilášvuodâ, sámikulttuurân čujotteijee tâi lohtâseijee kiävtun kalga kavnuđ njuolgâ ohtâvuotâ sámmilášvuotân tâi sámikulttuurân. Sámisiärváduv ulguupiäláá ráhtim kove

³⁵ Sämitigge (2016), *Kuvaohjeistus koskien saamelaisia ja saamelaiskulttuuria*, 17.10.2016, Dnro 474 /D.a.9 /2016

levättem ij palvâl kiännán hiäđu: ij sâmikulttuur siäilum já ovdánem, ij sâmisjärváduvâi pyereestvaijeem ijge madhâšeije kove tuođâlâšvuođast ađai onnáá peeivi ellee Euroop union kuávlust ässee áinoo algâalmugist.

Sâmikulttuurân kuleh maangah čälimettum joskis tiätun vuáđuduvvee vyevih, maid kulttuur ulguubeln puáttee ulmuuh iä tieđe iäge ain veltihánnáá ibbeerd teikâ väaldi vuástá. Ovdâsvástádâslii já eettisávt kilelis madhâšemmarkkânistmân já -viestâdmân kulá taam joskis tiäđu kunnijättem, huámmášumán väldim já sâmisjärvâdov kollektiivlâvt meridem almostittee tiäđu jyehim já levättem madhâšeijee tiätun, vâi ulguupiälááš madhâšeijee, kote kuállee sâmmilij päikkikuávlust, máttá lattiđ sâmisjärvâdov já sâmikulttuur kunnijâtmâin. Tom joskis tiäđu, mon sâmisjärvâdâh kollektiivlâvt meerrid leđe jyevhánáá, ij koolgâ kihheen ereskin pyehtid almólâvt tiätun.

Jis kiinii madhâšemsyergi tuáimeid háárjut sâmmilij päikkikuávlust iälâttâsâs nuuvt, ete tot ij lah ovdâsvástádâslâš já/tâi eettisávt killeel já/tâi irâttâs toimâ lii ruossâlâs ovdâsvástádâslâšvuođáin, eettisii killeelvuođáin já/tâi sâmikulttuur paijeentolâmáin, siäilumáin teikâ oovdedmáin, kalga taam irâttâs markkânistem lopâttiđ puoh taasijn, tassaaš ko ruossâlâsvoeđâid láá viggâm kiedâvuššâđ já čuávdus lii juksum.

Vuosâsajasiih čuosâttâhjuávhuh: oles madhâšemsyergi Visit Finlandist jáviltäâsi madhâšemirâtteije mieldi luhâmáin sâmmilijđ madhâšemirâtteijeid, eromâšávt madhâšemmarkkânistmist já -viestâdmist västideijee peelijđ sehe Suomâ staatâ, puoh virgeomâhâšpeleh sehe pooliitliih merideijeeh

TOIMÂPRINSIIP 7: OLLÂTÁSÁSIH MADHÂŠEIJEEFEERIMEH – KVALITEETVISÁSMITTEM

Sâmmilâšvuotân vuáđuduvvee madhâšem vuolgâsaijeen lii tuođâlâš já jienâlis sâmikulttuur ibárdâs já toos vuáđuduvvee tiätutáidu já äššitubdâm, mii täähid olmâ puigâvuođâ mutâ meid ovdâsvástádâslâšvuođâ já eettisii killeelvuođâ, mii lii pyerrin sehe sâmisjärvâdâhân ete madhâšemsuárgán. Olmâ tiäđu jyehim já tom finnim lasetteh sehe sâmisjärvâdov pyereestvaijeem já madhâšeije puigâ já ton peht positiivlijđ madhâšemfeerimijđ já madhâšeijeetuđâvâšvuođâ.

Puásuimadhâšem priorisistem sâmmilij päikkikuávlun kyeskee madhâšemmarkkânistmist nube kulttuurist luávnejum ärbivyevi, penuvráidumadhâšem saajeest tuárju sâmmilij iälâttâsâi já ton peht sâmisjärvâdov já sâmikulttuur pyereestvaijeem sehe eromâšávt puigâvuotân já páihálâšvuotân vuáđuduvvee madhâšemfeerimijđ.

Veikkâ madhâšeijest ij lekken tuárvi kulttuur tubdâm vâi puáhtá iäruuttiđ puigâ madhâšempyevtittâs epipuigâst, ij tot kuittâg meddâlist madhâšeijee ovdâsvástádâs lattiđ ášálâvt páihálijđ taavijđ já utkevuogâdvoeđâid sehe páihálii kulttuur já ton jesânijđ kunnijâtmâin. Vâi sâmmilij päikkikuávlun puáttee madhâšeijee máttá väldid huámmášumán sâmikulttuur sehe sâmmilijđ taavijđ já vuovijđ, te taid aášijđ kalga pyehtid suu tiätun. Mätkičuosâttuv sâmisjärvâdov, kulttuur já luándu áárvust anneem já kunnijättem sehe sâmisjärvâdov tuhhiitem lattimnoormâi tiätun pyehtim lii puoh madhâšemsyergi tuáimei ovdâsvástádâssân, mutâ eromâšávt toi peelij, kiäh markkânisteh já levätteh tiäđu sâmmilijđ já/tâi sâmikulttuurist. Taam ovdâsvástádâs já/tâi kenigâsvuođâ ij mahten koolgâ kyeđđid madhâšem ulguupiäláá sâmisjärvâdov pargon.

Vâi sâmmilij päikkikuávlun madhâšemveeltah ađai putes luándu já sâmikulttuur puoh maangâhámásâšvuođâstis iä hiäjusmuččii ain šaddee madhâšem mield, kalga eromâšávt puoh luándun lohtâseijee madhâšemtoomâst mušteđ ovdâsvástádâslâšvuođâ já eettisii killeelvuođâ. Ovdâsvástádâslii já

eettisávt kilelis mađhâšem täähidmân kulá luándust jotemân lohtásejee ravvui adelem mađhâšei jei sehe tom visásmittem, ete taah ravvuuh nuávdittuvvojeh. Ravvui rikkomušâin kalga puáttiđ čuávumuš.

Puoh sámmilij kulttuurárbán vuáđuduvvee mađhâšempyevtittâsâi, maid ovdedeh já/tâi fáälih mađhâšei jei, kalga tuárjuđ já kuvviđ **riávtui** eidu tom sámesiärváduv já siärváduv kulttuuräärbi sehe árvumaailm, maid toh ovdâsteh já/tâi oovdânpyehtih. Sámi kulttuur pyevtittâssân ráhtim já/tâi oovdânpyehtim mađhâšmist ovdâsvástádâslávt já eettisávt kilelis vuovvijn ij kuittâg pijssáá, jis sámesiärváduvah iä paste meridiđ sii päikkikuávlun sundešum já sii kulttuurân čyeccee mađhâšem kvaliteetist já/tâi meereest. Vâi puáhtá kepidiđ sámesiärvádâhân já sámi kulttuurân čyeccee negatiivlijd vaikuttâsâid já tuárjuđ maksimaallávt sámi kulttuur eellimvuáimálâšvuotâ siäilum, te sámesiärváduvâst kalga leđe máhđulâšvuotâ vaikuttid sámmilij päikkikuávlun čyeccee mađhâšem miärán, kvaliteetân sehe ovdâsvástádâslâšvuotân já eettisii killeelvuotân. Sámesiärváduv pyereestvaijeem já sámi kulttuur eellimvuáimálâšvuotâ spejâlisteh positiivlâš mađhâšemfeerimin meid sámmilij päikkikuávlun puáttee mađhâšei jei.

Vuosásajasi ih čuosâttâhjuávhuh: oles mađhâšemsyergi Visit Finlandist jáviltääsi mađhâšemi ráttei jei sehe Suomâ staatâ, puoh virgeomâhâšpeleh sehe pooliitliih meridei jeeh